گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

ناحیەی تەقتەق و دەوروبەری لە پرۆسەی ئەنفالی چواردا 3-7 ئاياری 1988

م.پەرژین جەعفەر ڕۆستەم ئۆمەربلی
بەشی مێژوو،کۆلێژی ئاداب، زانکۆی سەلاحەدین - هەولێر، هەرێمی کوردستان، عێراق
parzahaji@gmail.com

پ.ی.د. شوان محەمەد ئەمین تەها
بەشی مێژوو،کۆلێژی ئاداب، زانکۆی سەلاحەدین - هەولێر، هەرێمی کوردستان، عێراق
shwan.taha@su.edu.kur

زانیاریەکانی توێژینەوە

بەرواری توێژینەوە:
وەرگرتن:٢٠٢٥/٦/٣
پەسەندکردن:٢٠٢٥/٧/١٦
بڵاو کردنەوە:پایز ٢٠٢٦

ووشە سەرەکییەکان
ئەنفال، تەقتەق، ئافرەت، زیندان، ڕووخان

Doi: 10.25212/lfu.qzj.11.4.9

پوختە

ئەم توێژینەوەیە تیشك دەخاتە سەر ئەنفالی ناحیەی تەقتەق و دەوروبەری، کە لە چوارچێوەی پرۆسەی ئەنفالی چواردا ڕووبەڕووی بووەتەوە، هەڵکەوتەی جوگرافی و تۆپۆگرافیای شوێنەکە وایکردووە کە ناوچەیەکی لەباربێت بۆ جموجوڵی سەربازیی و شەڕی پارتیزانی، بەوهۆیەشەوە هەمیشە چاوی حکومەتی لەسەر بووە، چەندین جاریش لەم ناوچەیەدا شەڕ و ڕووبەڕوونەوەی سەربازی لە نێوان جوڵانەوەی ڕزگاریخوازی کورد و سوپای حکومەتدا ڕوویداوە.

لە 3ـی ئاياری1988 حکوومەتی عێراق بە بەرنامەیەکی پیلان بۆ داڕێژراو بە بڕیاری ژمارە (160) ئەم ناوچەیەی خستە چوارچێوەی ناوچەی قەدەغەکراو و پرۆسەی ئەنفالی تێدا لە 3 – 7ـی ئایار ئەنجامدا، واتا لە ماوەی چوار ڕۆژدا کۆتایی بە پرۆسەکە هێنا، بەهۆی ئەو سیاسەتەی کە حکوومەتی عێراق پەیڕەوی دەکرد بە وێرانکردن و ڕووخانی کوردستان و نابەرانبەری هێز و بێدەنگی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی لە کردەوەکانی سوپای عێراق ئەم ناوچەیەش وەك بەشێکی

زۆری ناوچەکانی تری کوردستان بەر پرۆسەکە کەوت و لە ئەنجامدا هەموو گوندەکانی سەر بە ناحیەی تەقتەق ڕووخێندران.
بەهۆی ئەو پرۆسەیەوە زۆرینەی دانیشتوانی ناوچەکە گیران و دواتر ڕەوانەی زیندانەکانی دوبز و تۆپزاوا کران، دوای پۆلێنکردن و جیاکرنەوەیان ڕەوانەی نوگرەسەلمان کران، نزیکەی (199)کەسی ناوچەکە ڕەوانەی گۆڕە بەکۆمەڵەکان کران، هەروەك پرۆسەکە بووبە هۆی کۆتاییهاتنی ژیان و ئاوەدانی لەم ناوچەیەدا. ئەم پرۆسەیە قۆناغێکی گرنگی سیاسەتی توندوتیژی حکوومەتی عێراق بەرانبەر بە گەلی کورد دەخاتەڕوو.

پێشەکی:

ئەم توێژینەوەیە: ڕۆشنایی دەخاتە سەر پرۆسەی ئەنفالی تەقتەق و گوندەکانی دەوروبەری زانیارییەکان لە ڕێگەی سەرچاوەی جیاوازەوە وەرگیراوە، بەتایبەت هەندێك بەڵگەنامەی بڵاونەکراوە کە ئاماری ئەنفالکراوانی سنوری (تەقتەق)ـی تێدایە و تائێستا لە سەرچاوە مێژووییەکان ئاماژەی بۆ نەکراوە.
هۆکاری هەڵبژاردنی بابەتەکە: ئەم بابەتە هەتاکوو ئێستا بەشێوەیەکی زانستی و ورد و پشتئەستوور بە بەڵگەنامە مێژووییەکان توێژینەوەی لەبارەوە نەکراوە، هەڵبژاردنی ئەم بابەتە هەنگاوێکە بۆ ئەوەی بەشێك لە مێژووی ئەنفال و جینۆسایدی گەلی کورد لە فەوتان و لەناوچوون بپارێزرێت.
ئامانجی توێژینەوەکە: لەوەدایە زانیاری دروست و مێژوویی پشتڕاستکراوە بە بەڵگە ئاماری ئەنفالکراوانی سنوری ناحیەی تەقتەق و گوندەکانی دەوروبەری دەخرێتەڕوو، بۆ ئەوەی نەوەی داهاتوو ئاشنا بین بە مێژوو و خەباتی گەلی کورد ئەو تاوانانەی کە بەرانبەری ئەنجامدراوە لە باشووری کوردستاندا.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

میتۆدی توێژینەوەکە: لەم توێژینەوەیەدا پشت بە میتۆدی(کرۆنۆلۆژی- وەسفی) بەستراوە، بە پشتبەستن بە چەندین سەرچاوەی مێژوویی و بەڵگەنامەکانی دەزگا و دامەزراوە ئەمنییەکانی حکومەتی عێراق.

پێکهاتەی توێژینەوەکە: توێژینەوەکە لە سێ تەوەرە پێکهاتووە: تەوەرەی یەکەم: کورتەیەکی مێژوویی سەبارەت بە ناحیەی تەقتەق و دەوروبەری، تەوەرەی دووەم: بارودۆخی سیاسی تەقتەق پێش پرۆسەی ئەنفال، تەوەرەی سێیەم: ئەنفالی تەقتەق و دەوروبەری.

گرنگترین سەرچاوەکانی توێژینەوەکە: چەندین سەرچاوە بە زمانە جیاوازەکان سوودیان بەم توێژینەوەیە گەیاندووە، وەك: بەڵگەنامەی بڵاونەکراوە کە ساڵێك دوای ئەنجامدانی پرۆسەی ئەنفال پارێزگای هەولێر داواکاری کەسوکاری ئەنفالکراوانی ئاراستەی بەڕێوەبەرایەتی پۆلیسی هەولێر کردووە، تێیدا ناو و ئاماری ئەنفالکراوانی سنوری ناحیەی تەقتەق ئاماژەی پێکراوە، هەروەها نامەی ماستەری (کۆسرەت ئەکرەم عەولا) بەناونیشانی(کۆیە لە شاڵاوی ئەنفالی چواردا)، هەروەها (زیوەر)ی ئیلینجاغی کە لێکۆڵینەوەیەکی مەیدانی و مێژوویی و جوگرافی و ئابووری و کۆمەڵایەتییە بۆ گوندەکانی ناحیەی تەقتەق، لەگەڵ چەندین یاداشت و وتار و توێژینەوەی نێو گۆڤار و ڕۆژنامەکان تایبەت بەم پرۆسەیە.

گرفتەکانی توێژینەوەکە: گرنگترین ئەو گرفتانەی کە ڕووبەڕووی توێژەر بووەتەوە بریتییە لە: کەمی سەرچاوەی پێویست، سەبارەت بە ئەنفالی تەقتەق، هەروەها نەنووسینەوە و یاداشت نەکردنی چیرۆکەکانی ئەنفالکراوان، لەناوچوون و فەوتانی بەشێکی زۆر لەو بەڵگەنامانەی کە تایبەتن بە پرۆسەی ئەنفال، یاخود سیاسەتی توندوتیژی حکومەتی عێراق بەرانبەر بە گەلی کورد لەو ناوچەیە، چونکە زۆرجار تاوانەکانیان بەرانبەر بە گەلی کورد بەشێوەی نهێنی بووە و لەلایەن دەزگا هەواڵگرییەکانەوە لە نێوبران یاخود سوتێنران و ئەرشف نەکراون.

تەوەرەی یەکەم:

کورتەیەکی مێژوویی دەربارەی ناحیەی تەقتەق

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

تەقتەق لەڕووی کارگێڕییەوە یەکەمین ناحیەی قەزای کۆیەیە لەڕووی ڕووبەری زەوییەکەیەوە(کەکۆن، گۆڤار،ژ(27)، 2013، ل17)، بە دووری(23)کم لە باشووری کەناری ڕاستی (زێی بچووك) هەڵکەوتووە، کە دیاردەیەکی سرووشتی لە ناحیەی شوان و ناحیەی ئاغجەلەری سەر بە قەزای چەمچەماڵی جیادەکاتەوە، لە باشووری خۆرهەڵاتی پارێزگای هەولێرە بە دووری(58)کم، لە باکووریدا ناحیەی ناوەندی قەزای کۆیە و لە خۆرهەڵاتی ناحیەی ئاشتی و لە خۆرئاوای ناحیەی سێگردکان و لە باکووری خۆرئاوای ناحیەی شۆڕش دەوریان داوە(ئیلینجاغی، 2014، ل11)، تەقتەق لەڕووی جوگرافییەوە خاڵی بە یەکگەیاندنی هەرسێ پارێزگای هەولێر و سلێمانی و کەرکووکە(دزەیی، 2001، ل188).

بەپێی سەرژمێری ساڵانی(1977/ 1987) گوندەکانی سەر بە ناحیەی (تەقتەق) پەنجا و هەشت گوند بوون(عوسمان، 2021، ل187)، لە خۆرئاواوە بە گوندەکانی (کانی لەلە، تاڵەبان، ئیلینجاغ، گۆڕ قەرەج، گەرمکی تەق تەق) لە باکوورەوە گوندەکانی(شیواشۆك، کونەگورگ، باغەجنێر، تەکەڵتوو، ناسر ئاغا، قورەبەراز)، لە ڕۆژهەڵاتەوە گوندەکانی(سەرکەڵەك، چۆم حەیدەر، موخەڕەس، گەرمك، مەلا زیاد، کانی ڕەش، شیوەجان، سورە قەڵا، نێرەگین)(ئیلینجاغی، 2014، ل11).

سەبارەت بە ناوی (تەقتەق) لە ناوەندەکەی وەرگیراوە کە شارۆچکەی (تەق تەق)ـە، چەند بۆچوونێکی جیاواز هەیە لەمبارەیەوە هەندێك دەڵێن" لە (تاق تاق) واتا (تاك تاك)ماڵەوە هاتووە، یەك لێرە و یەکێکی دیکە لەوێ یان هەر ماڵێك لە شوێنێکەوە هاتوون و تێیدا نیشتەجێبوون(ئیلینجاغی، 2007، ل17) ، هەندێك مێژوونووس پێیانوایە لە ئەنجامی بەریەککەوتنی بەرد و دەنگەکەی تەقە تەقی دروستکردووە، بە هۆی سرووشتی ناوچەکە کە زەوییەکی بن بەرد و ڕەقە و بەردی تەخت و سپی و لوسی لێیە لە ئەنجامی بەرکەوتنی بەردەکان دەنگی تەقە تەق پەیدا بووە و بۆیە بەو ناوچەیە گوتراوە(تەق تەق)(بابان، 1989، ص193). ئەمەش بیروڕایەکی تاڕادەیەك دوورە لە ڕاستییەوە.

هەروەها چیرۆکێکی کۆنی (تەق تەق) هەیە کە باس لە لافاوێکی زێی بچووك دەکات کە چۆن گوندی (کەڵەکچن)ـی بردووە، خەڵکەکەی ئاوارە بوون بۆ(قەرەناو، جگیلە، کانی ڕەش) کە دەکاتە (تەق تەق)ـی ئەمڕۆ، دیارترین کەسایەتی نێو چیرۆکەکە (نەنە حەلۆمە)یە پیرەژنێکی

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

بەساڵاچوو و ئازابووە، ئاو بردوویەتی لە نێوان بانکی (تەق تەق) و فەرمانگەی(لقی کشتوکاڵی تەق تەق) لە کەندرێك گیرساوەتەوە، هەتا ئەمڕۆش کەندرِی (نەنە حەلۆمە)یە و بەسەرهاتەکەی بووە بە باسی گەورەکان بۆ نەوەکانیان دەوترێت نەنە حەلۆمە گوتوویەتی" ئەوە چی بوو تەقە تەقی بەرد کاسی کردین"، گوایە (تەق تەق) لەمەوە هاتووە(نەجم ،2025/5/5، تەقتەق).

سەبارەت بە لایەنی ئابووری، دانیشتوانی گوندەکانی سنوری (تەقتەق) بە کاری کشتوکاڵی و ئاژەڵدارییەوە خەریك بوونە(ئۆمەر گومبەتی،2013،ل47)، گرنگترین ئەو بەرووبوومە کشتوکاڵییانەی کە لە گوندەکان بەرهەم هاتووە بریتییە لە (گەنم، جۆ، نیسك، نۆك، فاسۆلیا، لۆبیا، پاقلە)، لەگەڵ جۆرەها بەرهەمی وەك(تەماتە، خەیار، بامیە، کولەکە، توور و پیاز و سیر و کەرەوز ....هتد)(ساڵح، 2025/5/17، تەقتەق) بەرهەمە شیرییەکانی وەك(ماست، پەنیر)، ئەم بەرهەمانە سەرچاوەیەك بوون بۆ پڕکردنەوەی پێداویستی ڕۆژانەی خۆیان و ئەوەشی لە خۆیان زیاد بووە ڕەوانەی شاری (کۆیە)یان کردووە (سەعید، 2008، ل175) و بە پارەکەی ئەو کەلوپەلانەیان کڕیوە کە خۆیان پێویستیان بووە وەك(شەکر، ڕۆن، چا،....هتد). ئەمە جگە لە ئاژەڵداری کە گرنگییەکی ئابووری زۆری هەبووە و بژێوی ژیانی دانیشتوانی گوندەکانی لەسەر بووە و سوودیان لە بەرهەمەکەی وەرگرتووە و هەروەها سەرچاوەیەکی سەرەکیش بووە بۆ دابینکردنی بەربوومی سپیایی بۆ خەڵکی شارۆچکەکە(ئیلنجاغی، 2022، ل262).

لە دیارترین جۆرەکانی ئاژەڵ کە لەم سنوورەدا بەخێوکراون (مانگا، مەڕ، بزن) هەروەها ئەو ئاژەڵانەی کە بۆ گواستنەوە و کاروبارەکانی خۆیان بەکاریانهێناوە وەك(ئەسپ، ماین، گوێدرێژ)، هەروەها چەندین جۆری پەلەوەری وەك (مریشك، قاز، قەل، مراوی) بەخێوکراون، هەروەها ڕەز و باخ سەرچاوەیەکی دیکەی ئابووریی و داهاتی زۆربەی گوندەکانی ئەو ناوچەیە بووە، بەتایبەتی (هەنجیر، هەنار، ترێ، قەیسی، سێو، هەرمێ، قۆخ، هەڵوژە، زەیتون، باوی، سماق)، هەندێك لەو بەرهەمانە (مێووژ و سرکە و ڕووبەهەنار)ی لێ دروستدەکرا و لە وەرزەکانی دیکەدا سوودی لێوەردەگیرا(عەوڵڵا، 2023، ل120-123)، لەگەڵ ئەوەشدا ناوچەکە بە سامانی سرووشتی دەوڵەمەند بووە، بەتایبەتی بوونی کێڵگەی نەوتی (شیواشۆك، تەقتەق)(محەمەد، 2013، ل331).

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

لەڕووی ئایینیشەوە ئەم ناوچەیە زۆرینە موسڵمان و ڕێژەیەکی کەم لە مەسیحی و جولەکەش بوونیان هەبووە، پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان بەهێز بووە و بە هەرەوەزی و هەماهەنگی ئیش و کارەکانی ڕۆژانەیان ڕاپەڕاندووە و بەشداری خۆشی و ناخۆشییەکانی یەکدیان کردووە و لە بۆنە و ئاهەنگەکاندا یەکتریان بەسەر کردۆتەوە(کانی کوردەیی، 2021، ل18).

لەڕووی تەندروستییەوە، ئەم ناوچەیە وەك زۆربەی ناوچەکانی تری باشووری کوردستان لەپێناو پڕکردنەوەی خزمەتگوزاری تەندروستی گرنگییان بە بواری نۆژداریی و گیا دەرمانی داوە، کەسانێك هەبوون شارەزایی باشیان لە ناسینی گژ و گیا و جۆری نەخۆشی و چارەسەرکردندا هەبووە، جگە لە دروستکردنی دەرمان بۆ چارەسەری نەخۆشییەکانی مرۆڤ تەنانەت بۆ ئاژەڵ و پەلەوەریش چارەسەریان هەبووە، ئەو کەسانە بەپێی نەخۆشیی و چارەسەرییەکان بە (تەبیب، حەکیم، بەیتاڵ) ناسراون(توبزاوەیی، 2013، ل39).

لەڕووی پەروەردەیی و ڕۆشنبیرییەوە، بەر لە کردنەوەی قوتابخانە(مزگەوت، خانەقا) مەڵبەندی خوێندن و فێربوون و پێگەیاندن و بڵاوبوونەوەی ڕۆشنبیری بوون لە ناوچەکە، دواتریش کە قوتابخانەکان کراوەتەوە منداڵەکانی خۆیان ناردووەتە بەر خوێندن و هەوڵی فێربوون و خۆپێگەیاندنیان داوە بەپێی قۆناغەکان(ساڵح، 2008، ل39).

تەوەرەی دووەم:

بارودۆخی تەقتەق بەر لە پرۆسەی ئەنفال

حکومەتی عێراق لە سەرەتای ساڵی 1986، دەستیکردووە بە ئامادەکاری بۆ هێرشکردنە سەر ئەو گوندانەی کە لەژێر کاریگەری هێزەکانی پێشمەرگەدا بوون و حکوومەت دەسەڵاتی بەسەریاندا نەبووە، هەربۆیە لە نووسراوێکی نهێنی بارەگای فەرماندەیی هێزەکانی(41)لە 11ـی شوباتی1986، ئاڕاستەی پارێزگای هەولێر کراوە، تێیدا داواکراوە ناوی ئەو گوندانەیان بۆ بنێرن کە لەژێر کاریگەری هێزەکانی پێشمەرگەدان و پێویستە پەلامار بدرێن و هێرش بکرێتە سەریان، پارێزگاش ناوی (138) گوندی بۆ فەرماندەیەکە ناردووە، کە(48)یان سەر بە ناحیەی تەقتەق بوون (عوسمان، 2021، ل169-170).

بەهۆی بوونی چالاکی سەربازی و سیاسی هێزەکانی پێشمەرگە لە ناوچەکانی کوردستان حکومەتی عێراق کەوتۆتە هەوڵی نەهێشتنی ئەم چالاکییانە، گوندەکانیشی بە سەرچاوەی چالاکییەکان دادەنا، دوای کۆبوونەوەکانی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش و سەرۆکایەتی هەرێمایەتی لە ساڵی 1987، پارتی بەعسی عەرەبی سۆسیالیستی کەوتە بیری پلانێکی تۆکمە بۆ ڕاگواستن و وێرانکردنی گوندەکانی کوردستان(الخرسان، 2001، ص817)، ئەوەش دوای ئەو دەسەڵاتە زۆرەی کە بە (عەلی حەسەن مەجید) درا(عەبدوڵلا، بەهاری2006، ل24)، بەپێی بڕیاری ژمارە(160)(مجلس قيادة الثورة، رقم القرار160، تاريخ القرار 29ـی3ـی1987).

چوار ڕۆژ دوای دەرچوونی ئەم بڕیارە ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش بە بڕیاری ژمارە(244) لە 1987/4/2 دەسەڵاتی بە عەلی حەسەن مەجید دا بۆ جێبەجێکردنی ڕاسپاردە و خاڵەکانی نێو ئەم بڕیارە(مجلس القيادة الثورة، عدد244، 1987/4/2)، لە ناوەڕۆکی ئەم بڕیارەدا ئاماژەی بەوەداوە، کە شەش مانگ مۆڵەت دراوە بە دانیشتوانی گوندەکان بۆئەوەی گوندەکانیان چۆڵ بکەن و ڕوو لە شارەکان بکەن، ئەو ئاگادارکردنەوەیە لە ڕادیۆی(کوردی- لە بەغدا) خوێندرایەوە، لە دوای ئەوە حکوومەتی عێراق بڕیاری ژمارە (28، 4008) لەڕێکەوتی 20 حوزەیرانی1987 دەرکرد، ئەمە یەکەمین بڕیار بوو کە عەلی حەسەن مەجید دەریکرد و بە ڕاسپێردراوی جێبەجێکاری ئەم پرۆسەیە دانرا(حوسێن و ئەوانیتر، تەمموزی 2017، ل168).

بەپێی ئەم بڕیارە هەموو گوندەکانی باشووری کوردستان بە ناوچەی قەدەغەکراو دانران، بڕیارەکە قەدەغەکردنی هاتووچۆ و کشتوکاڵ کردن و پیشەسازی و ئاژەڵداری دەگرتەوە(قيادة مكتب تنظيم الشيمال، (28، 4008)، 20ـی6ـی1987) و دەزگا پەیوەندیدارەکانی ڕاسپارد، کە پێویستە بە دواداچوونی وردیان لەوبارەیەوە هەبێت(ساڵح، بەهاری 2023، ل23).

سەبارەت بە وێرانبوونی گوندەکانی تەقتەق حکوومەتی عێراق بەردەوام ترسی لەم ناوچەیە هەبووە(عوسمان، 2021، ل187)، چونکە پێشمەرگە بەردەوام لەم سنورەدا چالاکی هەبووە(ئۆمەر گومبەتی،2013، ل47)، هەر بۆیە لە 20ـی تەممووزی 1987 نووسینگەی ڕێکخستنی باکوور پێشنیازی بۆ پارێزگاری هەولێر کردووە سەبارەت بە وێرانکردنی ناحیەی (تەقتەق)، بەڵام ئەوەی ڕێگربووە لە بەردەم تێکدانی (تەقتەق) کەسایەتییەك بوو بە ناوی (مەلا تەڵوب جاسم حەمەدئەمین) کە ڕۆڵی بەرچاوی هەبووە بۆ ئەوەی (تەقتەق) تێکنەدرێت، چونکە

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێكی زانستی وەرزی باوەڕپێكراوە لە لایەن زانكۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-كوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

بنەماڵەی (مەلا تەڵوب) لە بنەڕەتدا عەرەبن و خەڵكی شاری (تكریت)ن، باب و باپیرانیان لە ساڵی1850 بەدواوە چوونەتە (تەقتەق) بەهۆی پەیوەندی خزمایەتی لەگەڵ ئەو ئەفسەر و سەرۆك تیپە سەربازییانەی كە هاتوونەتە ناوچەكە، ڕێگریان كردووە(عەولا، 2023، ل66-67).

بۆ نموونە لە ساڵی 1987 كاتێك گوندەكان دەكرێن بە ناوچەی قەدەغەكراو لیوا ڕوكن (تحسین زەنوونی) جێگری (عەلی حەسەن مەجید) دەچێتە (تەقتەق) و مەلا تەڵوب پێیدەڵێت" ماڵی خەڵك مەڕووخێنن، دەنا دواتر خودا ماڵتان دەڕوخێنێت" (مستەفا چاوشین، 2025/5/15، تەقتەق). دوای دەرچوونی بڕیاری ڕووخانی (تەقتەق)یش كە خەڵك ئاگادار دەكرێنەوە بۆ چۆڵكردنی ناحیەكە، شۆفڵ و كەرەستە و ئامێرەكانی ڕووخاندن دەبەنە ناحیەكە، مەلا تەڵوب دەچێتە سەربازگەی قەڵاتە بۆ لای سەرۆكی فیرقەی (24)، كە لیوا ڕوكن(كامل ساجد یاسین) بووە، ئەركی ڕووخاندنی (تەقتەق)ـی پێسپێدراوە، پێدەڵێت" سێ پرۆژەی گرنگی خزمەتگوزاری لە (تەقتەق) هەیە، ئەگەر ئێوە ئەو خەڵكە لە (تەقتەق) دەربكەن، ئەوا خەڵك هەموو دەچنە چیاكان و دەبنە پێشمەرگە، ناتوانن پارێزگاری لەو سێ پرۆژە گرنگە بكەن، ئەویش كە گوێ لەو قسانە دەبێت پێشنیاز دەكات بۆ سەرووی خۆی كە (تەقتەق) تێكنەدرێت(عەولا، 2023، ل 66-67).

ئەو سێ پرۆژە خزمەتگوزاریەش: یەكەم، پرۆژەی پردی تەقتەق، كە لەساڵی 1954 لە لایەن كۆمپانیای بیتۆن مونیرباو دروستكراوە، دووەمیان، كێڵگەی پەلەوەری تەقتەق كە لە ساڵی 1976 دروستكراوە، سێیەمیان پرۆژەی ئاوی تەقتەق كە لە ساڵی 1981 دروستكراوە(ئیلینجاغی، 2007، ل 35-37) ئەم سێ پرۆژەیە ڕێگربوونە لەبەردەم ڕووخانی (تەقتەق).

تەوەرەی سێیەم:

ئەنفالی تەقتەق و دەوروبەری

دوای ئەوەی حكوومەتی عێراق كۆتایی بە پرۆسەی ئەنفالی سێی گەرمیان هێنا و سەركەوتنی بەسەر سوپای ئێران بەدەستهێنا(ئەمین، 2018، ل5) و نیمچە دوورگەی(فاو)ـی لە 18ـی نیسانی 1988 گرتەوە سوپاكەی لەوپەڕی ورە بەرزیدا بووە، ئەمەش پێداگیرتری كردووە بۆ جێبەجێكردنی پیلان و هێرشەكانی بۆ ئەنجامدانی قۆناغی چوارەمی ئەنفال(ڕەشید، 2009، ل

64). ئەم قۆناغەی ئەنفال کە بە ئەنفالی (ئاوگەی زێی بچووك) ناسراوە (دزەیی، 2001، ل118)، لە3ـی ئایاری 1988 دەستیپێکرد(قوربانی،2014، ل29)، ناوچەیەکی جوگرافیای فراوانی گرتەوە، لە دەوروبەری زێی بچووك کە لە ناوچەکانی تەقتەق و کۆیە و قەڵاسێوکە، شوان، شێخ بزێنی، خەلەکان(بارزانی، 2021، ل325) چەمچەماڵ، تەکیە، ئاغجەلەر، عەسکەر، گۆپتەپە، کۆتەڵ، قوشتەپە، پردێ، دوکان، دێگەڵە، سورداش) پێکهاتبوون گرتەوە (عەبدە، 2011، ل64)، ڕووبەری ئەو شارۆچکە و گوندانەی کەوتوونەتە بەر شاڵاوەکە (2548کم) بوو، کە دەکاتە 64%ـی ڕێژەی ناوچەکە(عەوڵا، 2023، ل68).

لە گرنگترین هۆکارەکانی ئەم قۆناغەی ئەنفال، پێگە جوگرافییەکەی و گرنگی لەڕووی سیاسی و سەربازی و ئابوورییەوە (ئۆمەر گومبەتی، 2013، ل47)، چونکە گوندەکانی دەڤەری زێی بچووك پێگەی جوگرافی و بایەخ و گرنگی ئابووریی و سیاسیی و سەربازی ناوچەکە بوو، بۆ خەباتی سیاسیی و چالاکی پارتیزانی بۆ بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد لە باشووری کوردستان (میدڵ ئیست ۆوچ، 2013، ل 247). لەڕووی ئابووریشەوە ناوچەیەکی دەوڵەمەند بووە، بە درێژایی کەناری زێی بچووك کشتوکاڵی لێکراوە.

سەرەڕای بوونی ڕەز و باخ و زەوییەکی زۆری کشتوکاڵی و دێمی و پووش و پاوەن و لەوەڕگا بۆ بەخێوکردنی ئاژەڵ، لەگەڵ ئەوەشدا ناوچەیەکی دەوڵەمەندە بە نەوت بەتایبەتی کێڵگەی نەوتی (تەقتەق)(ڕەشید، 2009، ل64).

ئەم قۆناغەی ئەنفال بەسەرپەرشتی (سوڵتان هاشم*) بووە و وەچەندین یەکەی سەربازیی و هەواڵگریی و هێزی ئاسمانی بەشدارییان تێدا کردووە(بارزانی، 2021، ل325)، حکوومەتی عێراق لە ڕێگەی پیلان و بەرنامەیەکی پێشوەختە کارەکانی ئەنجامداوە و هەنگاو بە هەنگاو بەرنامەکانی جێبەجێکردووە(عەوڵا، 2023، ل71)، لە سەرەتادا ئاوی بەنداوی دووکانی بەرداوەتەوە بە ڕێژەیەکی زۆر بەمەش ئاوی زێی بچووك زۆر زیادی کردووە بۆ ئەوەی ڕێگە لە پەڕینەوەی خەڵکی ناوچەکە بگرێت(کەریم، 2008، ل15). سەرەڕای ئەوەش بۆمبیان خستۆتە ناو زێیەکە و ئاوەکەیان ژەهراوی کردووە بۆ ئەوەی ئەو هاووڵاتیانەی لە ئاوەکە دەخۆنەوە گیان لە دەستبدەن، ئەوە جگە لەو زیانە گەورەی کە بەهۆی ئەو کارە لە سامانی ماسی ناوچەکە کەوتووە(ڕێبوار، 2012، ل 8).

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

هێزەکانی حکومەتی عێراق لە ناحیەی تەقتەق لە چەند قۆڵێکەوە هێرشیان لە 3ـی ئایاری1988 دەستپێکردووە: لە گوندی قەرەناوەوە بەرەو قوڵایی شێخ بزێنی سەروو و بناری خاڵ خالان و ناوشوان، لە گوندی جگیلەوە بەرەو شێخ بزێنی خواروو، لە گوندی گەرمك و کانی لەلەوە بەرەو گوندەکانی ڕۆژئاوای تەقتەق هەتا دەگاتە بەستی شەرغە(کانی لەلەیی، ل30)، لە گوندی چۆم حەیدەرەوە بەرەو قوڵایی دەشتی کۆیە، هێزێکی تر لە موخەرەسەوە بۆ گوندەکانی کەنار زێی بچووك، لە تەقتەقەوە بۆ گوندی کونە گورگ و باخە جنێر و گەرمك، لە تەقتەقەوە بۆ گوندەکانی لێواری زێی بچووك و شێخ بزێنی و گۆپتەپە(کەریم، 2008، ل15). حکوومەتی عێراقی بە تەواوەتی کۆنترۆڵی ناوچەکەی کردبوو، بە جۆرێك هەموو ڕێگاکانی دەربازبوونی لە خەڵکەکە بەستبوو(دەشتی،2013، ل242).

زۆربەی هێرشەکان ڕاپۆرتیان لەسەر بەرگرییەکی کەم و لاوازی هێزەکانی پێشمەرگە داوە، تەنیا لە دوو شوێن پێشمەرگە بەرگرییەکی بەهێزیان کردووە و هێزەکانیان لە جێگەی خۆیان جێگیرکردووە، ئەو شوێنانەش چیای تەکەڵتوو کە لەباکووری ڕۆژهەڵاتی تەقتەقەوەیە، هەروەها دۆڵی سەخت و هەڵەتی چەمی ڕێزان، ئەم بەرگرییە بەڕادەیەك بووە کە سوڵتان هاشم داوای پاڵپشتی زیاتری سەربازی کردووە و بۆ ئەو مەبەستە ژمارەیەکی زۆری سەربازیان بۆ ئەو ناوچەیە ڕەوانە کردووە، کە بە فڕۆکە لە سلێمانییەوە گوێزراونەتەوە(محەمەد، 2013، ل145).

هێزی پێشمەرگە لە ناوچەکە توانای ڕووبەڕووبوونەوەی سوپای عێراقی نەبووە، کە پڕچەك بووە بە تانك و تۆپ و کاتیۆشیا و فڕۆکە و کۆپتەری جەنگی، بەرانبەر بەو چەکە سادە و ساکارانەی کە پێشمەرگە بەدەستیانەوە بوو(حاجی ڕۆستەم، نیسانی، 2022)، بۆ ئەم مەبەستە سەرکردایەتی سیاسی هێزەکانی پێشمەرگە گەیشتبووە ئەو باوەڕەی هەر بەرهەڵستییەکی سوپای عێراق بکرێت جگە لەبارگرانی و مەترسی بۆ سەر ژیانی خەڵکی گوندنشینەکان هیچ سودێکی دیکەی نابێت(سەرچاوی، 2024، ل189)، لەگەڵ ئەمەشدا لە هەندێك شوێن هێزی پێشمەرگە بەرگریان کردووە، تەنانەت حکومەتی عێراق لە هەندێك ناوچە بەهۆی بەرگری هێزی پێشمەرگەوە چەکی کیمیاویی و قەدەغەکراوی بەکارهێناوە.

بەپێی بەڵگەنامەیەکی کونسوڵخانەی بەریتانیا لە ئێران ئاماژەی بە سەردانیکردنی جێگری وەزیری دەرەوەی ئێران بۆ وڵاتی پاکستان کردووە، ئامانجی سەرەکی سەردانەکە هاندانی

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

پاکستان بووە بۆ لۆبیکردن لە دژی بەکارهێنانی چەکی کیمیاویی لەلایەن عێراقەوە دژ بە کوردستان، و گفتوگۆکردن سەبارەت بە سزاکانی جەنگ کە ئاراستەی ئێران کراوە، جێگری وەزیری دەرەوەی ئێران ئاماژەی بەوەکردووە هەندێك وڵات پێشنیازی سزادان دژی ئێران دەکەن لە کاتێکدا کە حکومەتی عێراق چەکی کیمیاویی بەکارهێناوە(BRITISH EMBASSY, ISLAMABAD, Novenber 1988)، هەروەها بەپێی گێڕانەوەی یەکێك لە شاهێدحاڵەکان کە هاوڵاتیەکی ئەمریکییە و وەك پەیامنێر و نووسەر لە کاتی پرۆسەی شاڵاوی ئەنفالدا لە کوردستان بووە و لەگەڵ پێشمەرگەکان لە شاخ بووە ئاماژە بۆ ئەوە دەکات و دەڵێت" مانگی ئایاری 1988 چوار فرۆکەی عێراقی بۆمبارانی سنورەکەیان کرد بە چەکی کیمیاویی هەستمان کرد بۆنی شتێکی ناخۆش دێت، بینیم خەڵکەکە چاویان سوور بووە و دەرشێنەوە، هەر بۆیە هەڵهاتم بۆ سنوری تورکیا، دواتر لە دادگای باڵای تاوانەکانی عێراق لە کاتی دادگاییکردنی کاربەدەستانی حکومەتی پێشووی عێراق لە دوای 2003، سکاڵایەکی تۆمارکردوە وەك شاهێدحاڵێك(سلێمان، 2014، ل42).

هێزەکانی حکوومەتی عێراق لە 7ـی ئایاری 1988 هەموو گوند و دێهاتەکانی ناوچەکەیان کۆنترۆڵ کرد(مستەفا چاوشین، 2025/5/15، تەقتەق) و هەرچی ڕەز و باخ و ئاژەڵ و سامانی گوندەکانیان تاڵان و وێران کرد(عەبدە، 2011، ل70) و لەهەمان ڕۆژدا فەرماندەی فەیلەقی یەك برووسکەیەکی بۆ سەرۆکایەتی ئەرکانی سوپای عێراق ناردووە و کۆتایی هێنانی ئەنفالی قۆناغی چواری ڕاگەیاندووە(قيادة الفيلق الاول، رئاسة اركان الجيش، موضوع نهاية انفال4/ تاريخ 1988/5/7).

لە ئەنجامدا لە سنوری ئەنفالی چواردا (321) گوند وێران کران، (تەقتەق) وەك سەنتەرێکی ناوچەیی گرنگ لە لێواری باکووری زێی بچووکدا بووە بە شوێنێکی سەرەکی کۆکردنەوەی ئەو گوندنشینانەی کە لە ماوەی ئەنفالی چواردا ڕەشبگیر کراون(عەبدولعەزیز،2005، ل52)، گیراوەکان هێندە زۆر بوون کە زیاتر لە سەنتەرێکیان بۆ خراوەتە کار وەك سەربازگەی قەڵاتە(ئۆمەر گومبەتی،2013، ل65)، کە یەکێکە لەو قەڵایانەی لە کوردستان بەپێی نەخشەیەکی ستاندارد لە ساڵی 1970 دروستکرابوون، دووەم شوێن، تەلەبەند کراو وەك گەوڕ و تەویلەیەکی بەخێوکردنی ئاژەڵ کە لە نزیك پردی (تەقتەق) بووە ئەو جێگایە شوێنێکی

حکوومی بووە بۆ بەخێوکردنی ڕەشە وڵاخ هەر بەشێوازە عەرەبییەکەی پێیگوتراوە(حەزیرەکەی تەقتەق)، ئەم گەوڕانە لە کاتی ئەنفالدا ڕەشە وڵاغیان تێدا بەخێونەکراوە، بەڵکوو خەڵکی ئەنفالکراویان تێدا کۆکراوەتەوە و دەستبەسەرکراون(میدڵ ئیست ۆوچ، 2013، ل 267).

ئەم هەڵمەتەی حکوومەتی عێراق دژی هاووڵاتیانی سڤیلی ئەم ناوچەیە تەنیا ڕەگەزی نێری نەگرتەوە، بەڵکوو ئافرەتانیش بەشێکی سەرەکی بوونە لەم پرۆسەیە و سوکایەتی کردن بە ڕەوشت و کەرامەتی ئافرەتان و ئازاردانیان دوور لە هەموو دابونەریتێکی مرۆڤایەتی یەکێك بووە لە ئامانجە سەرەکییەکانی ڕژێمی عێراق لە پرۆسەی ئەنفالدا(عومەر، (2008)، ل10)، هەندێك لە ئافرەتەکان لەپێناو پاراستنی شەرەفی خۆیان و ترسی دەستدرێژیکردنە سەریان خۆیان بە ئاوی زێی بچووکدا داوە و خنکاون(کانی کوردەیی، 2021، ل74). دیارترین نموونەی ئەم حاڵەتە ئافرەتێك بەناوی (ڕەمزییە بەکر مستەفا)ناوبراو دوای ئەوەی لەگەڵ کۆمەڵێك ئافرەتی دیکە دەستگیر کراوە بۆ سەربازگەی قەڵاتە لە نزیك پردی تەقتەق گواسترانەتەوە، لەوکاتەدا یەکێك لە ئەفسەرەکان داوای هەندێك کچ و ئافرەتی جوان و لاو دەکات، و پاسەوانەکانی کەوتوونەتە ناو ئافرەتەکان و هەندێکیان جیاکردۆتەوە، ڕەمزییە هەستی کردووە بۆ ئەوە دەیانبەن دەستدرێژی بکەنە سەریان مەرگی هەڵبژاردووە و خۆی هەڵداوەتە ناو ئاوی زێی بچووك(ئۆمەربلی، 2023، ل246-247).

بەپێی بەڵگەنامەیەکی فەرمی حکوومەتی عێراق دوای کۆکردنەوەی دانشتوانی گوندنشینەکان، ژن و منداڵ و پیاو لەیەك جیاکرانەوە بەمجۆرە: پیاوەکان بۆ فەرماندەی فەیلەقی چوار، ژنەکان بۆ فەرماندەی فەیلەقی سێ، منداڵەکان بۆ سەربازگەی مەشقی(الدروع) لە تکریت(القیادة عامة للقوات المسلحة، قیادة الفیلق الاول، 1988/5/23). بەگوێرەی وتەی سوڵتان هاشم فەرماندەی فەیلەقی یەك"خەڵکەکە دوای دەستگیرکردنیان بەڕێگەی ئۆتۆمبێلی سەربازی گواستراونەتەوە بۆ دەزگای هەواڵگری سەربازی لە کەرکووك و لەوێشەوە بۆ ڕێکخستنی باکوور، ئەوجا بۆ بەندیخانەی تۆبزاوە و دوبز (محەمەد، نیسانی2023، ل16) بەتایبەتی تۆبزاوە کە وێستگەی سەرەکی کۆکردنەوە و زیندانیکردنی ئەنفالکراوان بووە، جیا لەوەی ئەنفالکراوان بەشێوەی گرووپ (گۆڤاری تۆپزاوە، ژ6-7، 2025/4/14، ل6)، و دوای

پۆلێنکردنیان ڕەوانەی گۆڕەبەکۆمەڵەکانی سەماوە و نوگرەسەلمان کران(حاجی ڕۆستەم، نیسانی2025، ل450). هاوکات حاڵەتی مردنی تاك لە نێو ئەنفالکراوان بەهۆی ئەشکەنجە و برسێتی و نەخۆشی هەبووە، کە ڕۆژانە پێنج تا حەوت کەس لە نێو هۆڵەکانی زیندانی سەربازگەکە مردوون(ئەحمەد، 2025/5/26، کۆیە).

بەپێی بەڵگەنامەیەکی حکومەتی عێراقی کە لەلایەن دادگای باڵای تاوانەکانی عێراق پشتڕاستکراوەتەوە، ئاماژە بەوە دەکات ئیدارەی سەربازگەکە ڕووفاتی ئەنفالکراوانی ڕەوانەی پزیشکی دادی کەرکووك کردووە، کە ئەوکات ناوی(دائرة الطبابة العدلية في التأميم) بووە، هەروەك لە بەڵگەنامەکەدا هاتووە دوای زیادبوونی ناردنی ژمارەی ڕووفاتی ئەنفالکراوان بۆ پزیشکی دادی کەرکووك ئەو فەرمانگەیە نووسراوێك ئاڕاستەی نووسینگەی بەڕێوەبەری تەندروستی کەرکووك دەکات و لە نووسراوەکەدا هاتووە کە سەلاجەی مردووان توانای ئەو ژمارە زۆرەی ڕووفاتی نییە کە لەسەربازگەی تۆبزاوە بۆمان ڕەوانە دەکرێت، هەر بۆیە داوا دەکات چارەسەر بۆ بابەتەکە بدۆزرێتەوە، کە دواجار لەلایەن پارێزگاری کەرکووکەوە بۆ شاردنەوەی تاوانەکە بڕیار دەدرێت ڕووفاتەکان لەلایەن شارەوانی کەرکووك بنێژرێت (دائرة طبابة العدلية فى التأميم، مكتب مدير العام، الرقم 44في1988/6/16).

سەبارەت بە ئاماری ئەنفالکراوانی قۆناغی چوارەمی ئەنفالی ئاوگەی زێی بچووك، بە نزیکەیی ژمارەیان (4167) کەسە، لەو ژمارەیە (2854) لە ڕەگەزی نێر و(1313) لە ڕەگەزی مێ بوونە(عەوڵا، 2023، ل 72)، لەو ژمارەیە (199) کەس لە سنوری ناحیەی(تەقتەق) و گوندەکانی دەوروبەری بوونە. (مەلا شاخی، 2007، ل334؛ عەوڵا،2023، ل72).

بەپێی بەڵگەنامەیەکی حکوومەتی عێراقی کە لە ڕێککەوتی 22ـی7ـی1989 کە لەلایەن پارێزگای هەولێرەوە ئاڕاستەی بەڕێوەبەرایەتی پۆلیسی هەولێر کراوە تێیدا داواکاری کەسوکاری ئەنفالکراوانی ئەو سنورەیە، سەبارەت بە سۆراغی کەسوکاریان ناوی(47) هاووڵاتی هاتووە داوای سۆراغی (198) کەس دەکەن کە بەشێکی زۆریان دانیشتووی ناحیەی(تەقتەق)ن یەك لەوانە بە ناوی(کامەران حامد محەمەد) دانیشتووی ناحیەی (تەقتەق) ژمارەی خانوو(93) داوای سۆراغی براکەی دەکات بەناوی(مەجید حامد محەمەد)، هەروەها لە هەمان بەڵگەنامەدا (قەرەنی حەمەدئەمین سەعید) دانیشتووی هەمان ناحیە، کە ژمارەی خانووەکەی (62)یە،

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

داوای سۆراغی خێزان و منداڵەکانی دەکات بەناوەکانی(بسی رفیق توفيق هاوسەری، فیصل قرنی حمدامين، محمد قرنی حمدامين، محسومه قرنی حمدامين، نجيبة قرنی حمدامين)(بۆ زانینی ناوی ئەنفالکراوان و دەقی بەڵگەنامەکە بڕوانە پاشکۆی ژمارە(2)- محافظة اربيل، مديرية الشوون الداخلية، الشعبة/ش،د، العدد/4د/2753، التاريخ/1989/7/22).

هەروەها لە بەڵگەنامەیەکی دیکەدا، کە بەهەمانشێوە لەلایەن پارێزگای هەولێرەوە ئاڕاستەی بەڕێوەبەرایەتی پۆلیسی هەولێر کراوە، کە داواکاری هاووڵاتیانی ناحیەی (تەقتەق)ـە سەبارەت بە سۆراغی کەسوکاریان، کە تێدا ناوی هەریەك لە(غنجه علي احمد) هاتووە، کە خەڵکی گوندی (باغه جنێر)ـە سەر بە ناحیەی (تەقتەق)، داوای سۆراغی هاوسەرەکەی دەکات بەناوی(صمد قادر محمد) هەروەها لە هەمان بەڵگەنامەدا (رضا اسماعيل طه) دانیشتووی ناحیەی (تەقتەق) ژمارەی خانوو(3330) داوای سۆراغی هاوسەر و منداڵەکانی دەکات بەناوەکانی(لعلي همزه قادر و عزیمة عمر رسول، هاوسەرەکانی، منداڵەکانی بەناوەکانی: کوروك رضا اسماعيل، حمه رضا اسماعيل، جوامير رضا اسماعيل، دلير رضا اسماعيل، دلزار رضا اسماعيل، هاوسەری دلزار بەناوی خديجة عزيز علي، منداڵەکانی کوڕێکی دیکەی بەناوی(لقمان) بەناوەکانی فەرمان لقمان رضا، شيروان لقمان رضا (محافظة اربيل، مديرية الشوون الداخلية، الشعبة/ش،د، العدد/4د/3143، التاريخ/1989/8/29)، هەروەها لە بەڵگەنامەیەکی دیکەدا، کە دەستنووسی داواکاری ئافرەتێکە بەناوی(ناسکه توفيق احمد) دانیشتووی ناحیەی(تەقتەق) ژمارەی خانوو(60)، کە ئاڕاستەی پارێزگای هەولێری کردووە، تێیدا ئاماژە بەوە دەکات، کە هاوسەرەکەی بەناوی(طاهر حمەقادر) لە دایکبووی 1952 لە 15ی5ی1988 خۆی ڕادەستی مەفرەزە تایبەتەکانی(عەبدوڵڵا کاکە امين) کردووە، تاکو ئێستا چارەنووسی نادیارە، داوا دەکات چارەنووسی هاوسەرەکەی دیاری بکەن(ناسکه توفيق احمد، 1989/7/18). هەروەها لە بەڵگەنامەیەکی هاوشێوەدا (ناجيه ميرزا قادر) دانیشتووی ناحیەی تەقتەق لە 1988/7/8 داواکارییەکی ئاڕاستەی پارێزگای هەولێر کردووە و تێیدا داوای سۆراغی براکەی دەکات بەناوی(نادر ميرزا قادر) کە لە1988/5/10ەوە چارەنووسی نادیارە(ناجيه ميرزا قادر، 1988/7/8).

لە یەکێك لە کۆنگرەکانی مانگانەی دەزگا ئەمنییەکانی حکومەتی عێراق، پێشنیار کراوە دەستەواژەی (زانیاری تەواومان لەبارەی چارەنووسیانەوە لەلا نییە) لە جیاتی

ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

دەستەواژەی(ئەوانەی دەستگیرکراون لە پرۆسەی ئەنفال هەتا ئێستا دەستبەسەرن بەکاربهێنرێت(م. الامن، ظابط ن.م.ر، م السياسى، 1990/10/18) لە بەڵگەنامەیەکی دیکەی ئەمنی پارێزگای هەولێر بروسکەیەکی نهێنی و بەپەلە و تایبەت ئاڕاستەی بەشەکانی ئەمن هۆبەی سیاسی کراوە، تێدا هەموو بەرپرسەکان ئاگادار دەکاتەوە کە ژمارەی دیلەکانی دوژمن(مەبەستی ئەنفالەکانی کوردە) بەهیچ شێوەیەك لە گفتوگۆ ڕۆژنامەوانییەکان باس نەکەن، ڕاگەیاندنەکان یاخود هەر شێوازێکی دیکە بۆ ئەوەی نەبێتە هۆی پابەندکردنی حکومەتی عێراق بەرانبەر ڕێکخراوی خاچی سوری نێودەوڵەتی و ڕێکخراوە نێودەوڵەتییە پەیوەندیدارەکان بە پرسی دیل و مافی مرۆڤەوە(برقية سرية فورية، امن الاقسام/شعبة السياسية من امن اربيل، 1989/8/5).

دەتوانین بڵێین. مەبەستی حکوومەتی عێراق بۆ خۆدزینەوە بووە لە وەڵامی کەسوکاری قوربانیانی ئەنفال، لەلایەکی دیکەوە پەیامێك بووە بۆ نائومێدکردنیان لە ئەگەری زیندوو یاخود گەڕانەوەیان، لە کاتی خوێندنەوەی زانیارییەکانی نێو بەڵگەنامەکان دەگەینە چەند بۆچوونێك: دامەزراوە کارگێڕیی و مەدەنییەکانی دەوڵەت زانیاری و ئاگادارییەکی ئەوتۆیان سەبارەت بە وردەکاری پرۆسەی ئەنفال نەبووە، دەربارەی بێسەروشوێنکردنی هاووڵاتی کورد، چونکە لە یەکێك لەو فەرمانانەی کە دەرچووە داوا دەکات تەواوی دام و دەزگا سەربازیی و مەدەنییەکانی باکووری عێراق بخرێنە خزمەتی پرۆسە سەربازییەکان، واتە هەر کاتێك کە دەزگای سەربازیی (جەیش و جاش) ویستیان لە ناوچەکە ئەنجامی بدەن ئەبێت ئەو دامەزراوانە بخرێنە خزمەتیان بە زانیاری بێت یان هەماهەنگی سەربازیی و کارگێڕی بێت، حکوومەتی عێراق زۆر بەشێوەیەکی نهێنی و بێ هەماهەنگی لەگەڵ یەکە ئیدارییەکان ئەو پرۆسەیەی ئەنجامداوە ئەرکی سەرپەرشتیکردنی بە دەزگا هەواڵگرییەکان و سەربازییەکان سپاردووە، لەلایەك هاووڵاتی کورد بێسەروشوێنکراوە و لەلایەکی دیکەوە داواکاری کەسوکاریان بۆ دامەزراوەکانی دیکە بەرز کردۆتەوە، داوای ئاشکراکردنی چارەنووسیان کردووە، بۆچوونێکی دیکە ئەوەیە کە ئەمە تەکتیکێکی حکوومەت بووە بۆ سەرقاڵکردنی کەسوکاریان و بە لاڕێبردنی پرۆسەی ئەنفال.

بەپێی ڕاپۆرتێکی باڵیۆزخانەی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا لە بەغدا، کە بۆ وەزارەتی دەرەوەی وڵاتەکەی ناردووە، تێدا ئاماژە بەوە دەکات دوای کۆتاییهاتنی پرۆسەی قۆناغی

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەڕەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

چوارەمی ئەنفال و وێرانکردنی بەشێکی زۆری گوندەکانی چوارچێوەی ئەم پرۆسەیە، حکومەتی عێراق هەستا بە دروستکردنی چەند کۆمەڵگەیەکی زۆرەملێ بەمەبەستی نیشتەجێکردنی گوندنیشینەکان و کەسوکاری ئەنفالکراوان، لەگەڵ ئەوەشدا هێزێکی زۆری سەربازی لە کوردستان و نزیك ئەو کۆمەڵگایانەی جێگیرکرد(کیلی، 2013، ل75).

بەمجۆرە ناوچەکانی تەقتەق و دەوروبەری، کە بەشێك بوونە لە پرۆسەی قۆناغی ئەنفالی چوار، بووە بە قۆناغێکی مەترسیدار لە سیاسەتی توندوتیژی حکوومەتی عێراق دژی میللەتی کورد.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

ئەنجام:

1- لە چوارچێوەی شاڵاوی ئەنفالی چواردا ناحیەی تەقتەق و گوندەکانی دووروبەری لە ماوەیەکی کورتدا لە 3 تا 7ی ئایاری 1988 لەگەڵ زەوی تەختکران و ژیان و ئاوەدانی لەم ناوچەیەدا کۆتایی هاتووە هەتا دوای پرۆسەی ڕاپەڕینی 1991.

2- لە ئەنجامی ئەنفالی تەقتەق، نزیکەی 199 کەس بێ سەروشوێن کران و بەپێی بەڵگەنامەکانی پارێزگاری هەولێر کەسوکاری ئەنفالکراوان داوای سۆراغی کەسوکاریان کردووە، بەڵام بێ وەڵام ماونەتەوە.

3- مەبەستی سەرەکی حکومەتی عێراقی لەم پرۆسەیەدا فرەڕەهەندبووە، وەك کۆتایی هێنان بە شۆڕشی کورد و کەمکردنەوەی ڕێژەی دانشتوانی گەلی کورد، لەناوبردنی سەرچاوە ئابووریی و سرووشتیەکان.

4- حکومەتی عێراقی لە ڕێگەی بەرنامە و پیلانێکی پێشوەختە کاریکرد بۆ لە ناوبردن و ڕووخانی گوندەکانی کوردستان.

5- ڕژێمی بەعس لە پرۆسەکانی ئەنفالدا جیاوازی نەکردووە لە نێوان ڕەگەزی نێر و مێ دا، بەڵکوو هەردوو ڕەگەزی خستۆتە نێو چوارچێوەی پلانی خۆیەوە کە لە ناوبردن و سڕینەوەی میللەتی کورد بووە دوور لە بەها مرۆڤایەتییەکان.

6- ئەم پرۆسەیە تەنیا مرۆڤی نەگرتەوە، بەڵکوو ئاژەڵداری و تەواوی بەرووبومە کشتوکاڵییەکانیشی گرتەوە، بەشێوەیەك بە هەزاران دۆنم زەوی سوتێنران و ژمارەیەکی زۆر ئاژەڵ لە نێوبران.

7- بێدەنگی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی و ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ هۆکاری سەرەکی بووە کە حکوومەتی عێراقی لەوپەڕی بێ منەتی و حساب نەکردن بۆ هیچ لایەن و وڵاتێك ئەم پرۆسە دڕندانەی ئەنجام داوە.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

لیستی سەرچاوەکان:

بەڵگەنامە بڵاونەکراوەکان:

کوردییەکان:

داواکاری هاووڵاتی ناسکە توفیق احمد، تەقتەق، لە ڕێکەوتی 1989/7/18 ئاڕاستەی پارێزگای هەولێر کراوە.

داواکاری هاووڵاتی ناجیە میرزا قادر، تەقتەق، لە ڕێکەوتی 1989/7/8 ئاڕاستەی پارێزگای هەولێر کراوە.

عەرەبیەکان:

محافظة اربیل، مديرية الشوون الداخلية، الشعبة/ش،د، العدد/4د/2753، التاريخ/1989/7/22

محافظة اربیل، مديرية الشوون الداخلية، الشعبة/ش،د، العدد/4د/3143، التاريخ/1989/8/29

ئینگلیزییەکان:

BRITISH EMBASSY, ISLAMABAD, Novenber 1988

بەڵگەنامە بڵاوکراوەکان:

(قيادة مكتب تنظيم الشيمال، (28، 4008)، 1987/6/20)

(مجلس قيادة الثورة، رقم القرار160، تاريخ القرار 1987/3/29).

(قيادة الفيلق الاول، رئاسة اركان الجيش، موضوع نهاية انفال4/ تاريخ 1988/5/7)

م. الامن، ظابط ن.م.ر، م السياسى، 1990/10/18

برقية سرية فورية، امن الاقسام/شعبة السياسية من امن اربيل، 1989/8/5

مجلس القيادة الثورة، عدد244، 1987/4/2

القيادة عامة للقوات المسلحة، قيادة الفيلق الاول، 1988/5/23)

دائرة طبابة العدلية فى التأميم، مكتب مدير العام، الرقم 44في1988/6/16)

کتێبە کوردییەکان:

ئۆمەربلی، پەرژین جەعفەر، 2023، ڕۆڵی ئافرەت لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی لە باشووری کوردستاندا 1958-1991، لەبڵاوکراوەکانی دەستەی ئینسکلۆپیدیای پارتی دیموکراتی کوردستان، چاپی یەکەم، هەولێر، چاپخانەی دانشفەر.

ئۆمەر گومبەتی، ئیدریس، (2013) ئەنفالی زێی بچووك، لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی، سیاسیی، ئابووری، کۆمەڵایەتییە، چاپی یەکەم، سلێمانی چاپخانەی کەمال.

ئیلینجاغی، ئاراس،(2007)، تەق تەق پەلکەزێڕینەی کەنار زێی بچووك، چاپی یەکەم، سلێمانی، چاپخانەی یاد.

ئیلینجاغی، ئاراس، (2014)، زێوەر، لێکۆڵینەوەیەکی مەیدانی و مێژوویی و جوگرافیی و ئابووری و کۆمەڵاتییە بۆ گوندەکانی ناحیەی تەق تەق، چاپی یەکەم، سلێمانی.

ئیلینجاغی، عەلی، (2022)، ژیان لە نێوان خەون و واقیعدا، چاپی یەکەم، هەولێر، چاپخانەی شەهاب.

بارزانی، مسعود(2021)، بارزانی و بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد، بەرگی چوارەم1975-1990، شۆڕشی گوڵان، بەشی دووەم، چاپی یەکەم، چاپخانەی ڕوکسانا.

دزەیی، یوسف، (2001)، ئەنفال کارەسات، ئەنجام و ڕەهەندەکانی، لێکۆڵینەوەیەکی مەیدانییە لە پارێزگای هەولێردا، چاپی یەکەم.

دەشتی، محەمەد، (2013)، ئەنفال لە گەرمیانەوە تا بادینان، بەرگی یەکەم، چاپی یەکەم، هەولێر، چاپخانەی منارە.

ڕەسوڵ، شۆڕش حاجی، (2003)، ئەنفال و کورد و دەوڵەتی عێراق، چاپی دووەم، سلێمانی، چاپخانەی شڤان.

سەعید، کامران تاهیر(2008)، کۆیە، لێکۆڵینەوەیەك لە جوگرافیایی هەرێمی، چاپی یەکەم، سلێمانی، چاپخانەی تیشك.

سلێمان، تەها، (2014) لە دادگای باڵای تاوانەکانی عێراقەوە، دۆسیەی ئەنفال، چاپی یەکەم، چاپخانەی بینایی.

عەبدە، زەمان،(2011)، مەرگەساتی ئەنفال، بەرگی یەکەم، چاپی دووەم، هەولێر ،چاپخانەی منارە.

عومەر، عەدالەت، (2008)، شاڵاوەکانی ئەنفال و کاریگەری لەسەر باری ئابووری و دەروونی و کۆمەڵایەتی ئافرەتی بەجێماوی ئەنفال، هەولێر.

عەبدولعەزیز، محەمەد ڕەئوف(2005)، ئەنفال و ڕەهەندە سۆسیۆلۆجیەکانی، توێژینەوەیەکی تیۆری و مەیدانیە، سلێمانی.

قوربانی، عارف،(2014)، شاهێدحاڵەکانی ئەنفال، بەرگی یەکەم، چاپی دووەم، سلێمانی، چاپخانەی شڤان.

کیلی، مایکێل، (2013)، هەڵەبجە و ئەنفال لە بەڵگەنامە نهێنییەکانی ئەمەریکادا، وەرگێڕانی:وریا ڕەحمانی، هەولێر، چاپخانەی ڕۆشنبیری.

محەمەد، عومەر، (2013)، پەلامارە سەربازییەکانی ئەنفال لە هەشت قۆناغدا، چاپی یەکەم، سلێمانی، چاپخانەی کەمال.

میدل ئیست ۆوچ، (2013)، جینۆساید لە عێراق، پەلاماری ئەنفال بۆ سەر کورد، وەرگێڕانی محەمەد حەمەسالح تۆفیق، چاپی سێیەم، سلێمانی، چاپخانەی کەمال.

مەلاشاخی،(2007)، چاپی یەکەم، سلێمانی، چاپخانەی کارۆخ.

کتێبە عەرەبیەکان:

الخرسان، صلاح، (2001)، التيارات السياسية فى الكردستان العراق، قرأء في ملفات الحركات والاحزاب الكردية في العراق 1946-2001، بيروت- لبنان، مؤسسة البلاغ للطباعة والنشر والتوزيع.

بابان، جەمال، (1989)، اصول اسماء المدن والموقع العراقية، الجزء الأول، الطبعة الثانية، بغداد، دار النشر المجمع العلمى الكردي.

بیرەوەرییەکان:

سەرچاوی، ئازاد، (2024)، یادەوەری ئازارەکانی ئەنفال، هەولێر، چاپی یەکەم

شارەزا، کەریم، (2009)، حەوێزی، عوسمان مستەفا، چاپی یەکەم، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری.

نامە زانستییەکان:

عەوڵا، کۆسرەت ئەکرەم، (2023)، کۆیە لە شاڵاوی ئەنفالی چواردا، توێژینەوەیەکی مێژوویی- زارەکیە، پێشکەش بە بەشی مێژوو، فاکەڵتی پەروەردە، زانکۆی کۆیە کراوە وەك بەشێك لە پێداویستیەکانی ماستەر.

(کانی کوردەیی، هەورین عەلی تۆفیق (2021)، ڕۆڵی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبری ژنانی کۆیە (1958-1991)، توێژینەوەیەکی مێژوویی زارەکیە، نامەیەکی ماستەرە پێشکەش بە بەشی مێژوو، فاکەڵتی پەروەردە- زانکۆی کۆیە وەك بەشێك لە پێداویستییەکانی بڕوانامەی ماستەر لە مێژووی نوێ و هاوچەرخ.

ساڵح، شیلان تاهیر، (2008)، کۆیە لە نێوان ساڵانی 1958-1975 ز دا، توێژینەوەیەك لە بارودۆخی سیاسی، نامەیەکی ماستەرە پێشکەشی کۆلێژی زانستە کۆمەڵایەتییەکانی زانکۆی کۆیە کراوە.

وتار وتوێژینەوەکانی نێو گۆڤار و ڕۆژنامە و ساڵنامە کوردییەکان:

ئەمین، هیوا حوسێن، (2018)، کاریگەرییە ئابوورییەکانی ئەنفال لەسەر هەرێمی کوردستان، گۆڤاری ئەنفالناسی، ساڵنامەیەکی تایبەتە بە توێژینەوەی زانستی لەبارەی جینۆسایدی کورد بەگشتی و ئەنفال بەتایبەتی، ڕێکخراوی چەرموو بۆ پرسی ئەنفال ساڵانە لە یادی جینۆسایدی ئەنفالدا دەریدەکات، ژمار(2)، 2018/4/4.

تەقتەقی، ئەبوبەکر، (2022)، مێژووی یەکەی کارگێڕی تەقتەق، ڕۆژنامەی ڕێوار، ژمارە2، ڕۆژنامەیەکی گشتی ئازادە، ڕێکخراوی ڕۆشنبیری کۆیە مانگی جارێك دەری دەکات.

تۆبزاوەیی، هاوڕێ سەدر، (2013)، گژ و گیا و دەرمانی کوردەواری، گۆڤاری (کەکۆن) ژ(25).

حاجی ڕۆستەم، پەرژین جەعفەر، 2025، ڕۆڵی گوندەکانی گەرمیان لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی لەباشوری کوردستاندا (گوندی ئۆمەربل) بە نموونە 1961-1991، گۆڤاری زانکۆی ڕاپەڕین، ژمارە(2) لە 2025/4/29.

تۆبزاوە، گۆڤار، ژ(6-7) گۆڤارێکی تایبەتە بە پرسی ئەنفال و جینۆساید، 2025/4/14

حوسێن، ئەوانیتر،(2017)، ناساندنی تاوانەکانی ئەنفال و قەرەبووکردنەوەی زیانەکان، توێژینەوەیەکی مەیدانی، شیکارییە، گۆڤاری زانکۆی گەرمیان، ژ 72، 2017/7.

حاجی ڕۆستەم، پەرژین جەعفەر، 2022، بەرگری پێشمەرگە لە گوندی ئۆمەربل لەشاڵاوە بەدناوەکەی ئەنفالی سێ گەرمیاندا، خەبات، ڕۆژنامە، ژ6308، 2022/4/11.

ڕەشید، هێمن کامیل، (2009)، ئەنفالی چوار و کاریگەرییە کۆمەڵاتییەکانی لەسەر گەنجی کەسوکاری ئەنفال، گۆڤاری(88)، وەرزە گۆڤارێکی ڕووناکبیرییە تایبەت بە جینۆسایدی گەلی کوردستان، ژمارە 11، سلێمانی، چاپخانە و ئۆفیسی کوردستان.

ساڵح، عادل مەلا، ئەنفال پێشێلکردنی بنەما ئیمپرەیتیقەکان و پراکتیزەکردنی جینۆساید، گۆڤاری گوڵچن، گۆڤارێکی وەرزی فەرهەنگی گشتییە، ژمارە(4)، بەهاری 2023.

عوسمان، بورهان حاتم، (2021)، پرۆسەی ڕاگواستن و وێرانکردنی گوندەکانی شارۆچکەی کۆیە، گۆڤاری ئەکادیمایی کوردی، گۆڤارێکی ئەکادیمی و زانستی وەرزییە، ژمارە 48، هەولێر.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

عەبدوڵلا، سمکۆ،(2006)، بڕیاری سەد و شەستی سەرکردایەتی بەعس بۆ خوڵقاندنی هۆلۆکۆستی کوردستان بوو، ئەنفالستان،ساڵنامەیەکی تایبەتە بە ئەنفال و جینۆساید، ژ(3)، 2006/4/14.
کەریم، عەبدوڵلا، (2008)، هەشت قۆناغی ئەنفال لە ماوەی سەد و نەوەد و هەشت ڕۆژدا، گۆڤاری عەرعەر، گۆڤارێکی سەربەخۆی تایبەتە بە کارەساتی ئەنفال، ژمارە(3) ساڵی سێیەم، 2008.
کانی لەلەیی، جمعە، (2023)، ئەنفال پرۆسەی لەناوبردنی نەتەوەیەك بوو، گۆڤاری گوڵچن، گۆڤارێکی وەرزی فەرهەنگی گشتییە، ژمارە(4)، بەهاری 2023.
کەکۆن، گۆڤار، ژ(27)، تەمموزی 2013.
محەمەد، عەلی محمود، ئەنفال لە زەمینەسازییەوە بۆ جێبەجێکردن و دادگاییکردن، گۆڤاری تۆپزاوە، ژمارە(5) گۆڤارێکی تایبەتە بە پرسی ئەنفال و جینۆساید.2022/4/14.

چاوپێکەوتنەکان:

جمعە محەمەد نەجم، 2025/5/13، تەقتەق، ساڵی 1970 لە گوندی(کانی لەلە)ی سەربە ناحیەی تەقتەق لە دایکبووە، سەرجەم قۆناغەکانی خوێندنی لە ناحیەی ناوبراو تەواو کردووە، لەسەردەمی پرۆسەی ئەنفالدا بووەتە پێشمەرگە و بەشداری لە چالاکییەکانی ئەو قۆناغە لەو سنورەدا کردووە، ئێستا لە تەقتەق دەژێت.

لوقمان حەمەد ئەحمەد، 2025/5/26، کۆیە، ناوبراو لە ساڵی 1965 لە گوندی ناسرئاغا لە دایکبووە، لەسەردەمی پرۆسەی ئەنفالدا پێشمەرگە بووە، بەشێکی زۆر لە خێزانەکەی لە پرۆسەی ئەنفال کەوتوون، ئێستا لە کۆیە دەژێت.

مستەفا محەمەد نەجم، (مستەفا چاوشین) ، 2025/5/15، تەقتەق، ناوبراو لە ساڵی1969 لە گوندی کانی لەلە لەدایکبووە، بەشی مێژووی زانکۆی کۆیەی تەواوکردووە، شاهیدحاڵی ڕووداوەکانی پرۆسەی ئەنفالە، لە ئێستادا مامۆستایە و لە تەقتەق نیشتەجێیە.

مەریوان عەبدولقادر سالح،2025/5/17، تەقتەق، ساڵی 1975 لە گوندی تاڵەبان لە دایکبووە، لە پرۆسەی شالاوی ئەنفالدا هەموو خێزانەکەی لە دەستداوە، تەنیا خۆی ڕزگاری بووە، ئێستا لە تەقتەق دەژێت.

سوڵتان هاشم ئەحمەد محەممەد تائی، لە 1945 لە مووسڵ لەدایکبووە. لە ساڵانی 1980 -1988 چەندین پۆستی سەربازی گرنگی پێ سپێردراوە، لە کاتی شالاوی ئەنفالدا فەرماندەی فەیلەقی یەك بووە لە سوپای عێراق، بە هۆی ئەنجامدان و سەرپەرشتیکردنی تاوانی ئەنفال و کۆمەڵکوژی هاووڵاتیانی کورد

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

بڕیار بوو لە 11ی ئەیلوولی 2007 لەسێدارە بدرێت، بەڵام بڕیارەکە جێبەجێ نەکرا. لە ساڵی 2020 کۆچی دوایی کرد.

Taqtaq district and surroundings in the Anfal process 3-7 May 1988

Parzhin Jaafar Rostam Omarbly
Department of History, college of Arts, Salahaddin University - Erbil, Kurdistan Region, Iraq
Email: parzahaji@gmail.com

Asst. Prof. Shwan Mohamedamin Taha
Department of History, college of Arts, Salahaddin University - Erbil, Kurdistan Region, Iraq
Email: shwan.taha@su.edu.kur

Abstract

This research focuses on the Anfal of Taqtaq district and its surroundings, which was faced within the framework of the fourth Anfal process. This area was a favorable area due to its important geographical location They have been under the watchful eye of the government for the establishment of bases, headquarters, military and guerrilla activities A planned program, Decision No. 160. placed this area within the excluded zone and carried out the Anfal process there from May 3-7, ie, ending the process within four days, due to the policy that The Iraqi government followed the destruction and collapse of Kurdistan and the unreciprocal force and silence of the international community.

in the actions of the Iraqi army as a result, (199) people went missing and were sent to Dubz and Topzawa prisons. After classification and separation, they were sent to Samawa and Nugrasalman mass graves Life and prosperity in this region ended, and this process represents an important stage in the Iraqi government's policy of violence against the Kurdish people.

Keywords: *Anfal, Taqtaq, Women, Prison, Collapse*

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەڕەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

قضاء طقطق ومحيطه في عملية الأنفال
3-7/أيار 1988

ملخص:
يركز هذا البحث على أنفال قضاء طقطق ومحيطه، التي واجهها في إطار عملية الأنفال الرابعة.
كانت هذه المنطقة منطقةً جاذبةً نظرًا لموقعها الجغرافي المهم، حيث خضعت لرقابة الحكومة لإنشاء قواعد ومقرات عسكرية وأنشطة حرب عصابات.
وقد وضع برنامجٌ مُخططٌ له، وهو القرار رقم 160، هذه المنطقة ضمن المنطقة المُستبعدة، ونُفذت فيها عملية الأنفال في الفترة من 3 إلى 7 مايو/أيار، أي أنهت العملية في غضون أربعة أيام، وذلك نتيجةً للسياسة التي انتهجتها الحكومة العراقية لتدمير وانهيار كردستان، وتجاهل المجتمع الدولي وصمته تجاه تصرفات الجيش العراقي. ونتيجةً لذلك، فُقد 199 شخصًا ونُقلوا إلى سجني الدبز وطوبزاوة.
وبعد التصنيف والفصل، نُقلوا إلى مقابر السماوة ونغر سلمان الجماعية. انتهت الحياة والازدهار في هذه المنطقة، وتُمثل هذه العملية مرحلةً مهمةً في سياسة الحكومة العراقية القائمة على العنف ضد الشعب الكردي.

الكلمات الرئيسية:الأنفال، طقطق، المرأة، السجن، الانهيار

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

ئاماری ئەنفالکراوانی ناحیەی تەقتەق وگوندەکانی دەوروبەری

گوندی کانی رەش

	ناوی سیانی	لەدایکبوون
1	عائیشە عەلی قادر	1954
2	شکور صابر رسول	1951
3	جەمال شوکر صابر	1973
4	جەلال شوکر صابر	1974
5	فەوزیە شوکر صابر	1975
6	قادر شوکر صابر	1979
7	گەلاوێژ شوکر صابر	1982
8	ڕێباز شوکر صابر	1985
9	ڕێواس شوکر صابر	1986
10	ژیان شوکر صابر	1987
11	کافیە خەلیل قادر	1961
12	رضا صابر رسول	1954
13	سالار رضا صابر	1977
14	سباح رضا صابر	1980
15	صلاح رضا صابر	1981
16	ئەرسلان رضا صابر	1982
17	بێگەرد رضا صابر	1985
18	هێرۆ رضا صابر	1986
19	ئەردەلان رضا صابر	1987
20	ئیقلیمە احمد صالح	1965
21	عوبێد صابر رسول	1964
22	پشتیوان عوبێد صابر	1982
23	پەیمان عوبێد صابر	1985
24	جلال خلیل قادر	1951
25	فەخریة صابر رسول	1956
26	رەسمیە جەلال خەلیل	1970
27	کەمال جەلال خەلیل	1974
28	دیمەن جەلال خەلیل	1977
29	چیمەن جەلال خەلیل	1979
30	ئەرخەوان جەلال خەلیل	1982
31	فەوزیة انور قادر	1970
32	جمال جلیل قادر	1965
33	لەنجە جمال جلیل	1986
34	ئاشنا جمال جلیل	1987
35	هدیة محمد قادر	1945
36	فاتیح فارس عثمان	1972
37	ئیدریس فارس عثمان	1978
38	زەنگار فارس عثمان	1979
39	مسعود فارس عثمان	1981
40	نوری سلێمان حمدامین	1953
41	رەحمة قادر مولود	1960
42	رابعة نوری سلیمان	1976
43	ئاکۆ نوری سلیمان	1985
44	چرۆ نوری سلیمان	1987
45	عبداللّە سلیمان حمدامین	1962
46	طالب سلیمان حمدامین	1970
47	کەمال رحمان نادر	1951
48	جمعە رحمان نادر	1956
49	علی رحمان نادر	1970
50	اسماعیل رحمان نادر	1972
51	سلاح رحمان نادر	1974
52	رفیق صدیق حمدامین	1966
53	طارق صدیق حمدامین	1973
54	محمود حمەکەریم	1941
55	بکر حمەکەریم	1943
56	جنگی عثمان عبدالله	1972
57	حسیب کاکە جواب خدر	1973

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

گوندی تاڵەبان

	ناوی سیانی	لەدایکبوون
1	جعفر اسماعیل میکائیل	1949
2	ئەخشین صالح حمە	1952
3	مریم جعفر اسماعیل	1971
4	مێردم جعفر اسماعیل	1972
5	فاطمة جعفر اسماعیل	1974
6	عیشان جعفر اسماعیل	1979
7	صمد جعفر اسماعیل	1981
8	سەرباز جعفر اسماعیل	1982
9	جەوهەر جعفر اسماعیل	1964
10	زینب احمد محمد	1966
11	سرگوڵ جوهەر اسماعیل	1982
12	پێشرەو جوهەر اسماعیل	1985
13	پێشەوا جوهەر اسماعیل	1987
14	عبدلقادر صالح حمد	1949
15	قدریة اسماعیل میکائیل	1953
16	کامران عبدلقادر صالح حمد	1974

	ناوی سیانی	لەدایکبوون
17	ئەسرین عبدلقادر صالح	1977
18	لرمین عبدلقادر صالح	1978
19	پروین عبدلقادر صالح	1980
20	ژیان عبدلقادر صالح	1982
21	بەیان عبدلقادر صالح	1984
22	لریمان عبدلقادر صالح	1986
23	عبدلرحمان صالح حمد	1955
24	شمام رشید عبدالله	1960
25	شلیر عبدلرحمان صالح	1977
26	شیلان عبدلرحمان صالح	1979
27	ناهیدە عبدلرحمان صالح	1981
28	شادیە عبدلرحمان صالح	1983
29	شوان عبدلرحمان صالح	1985
30	کاروان عبدلرحمان صالح	1987
31	عثمان ئومەر صالح	1970
32	سمد عثمان حمە صالح	1966

گوندی ئاسر ئاغا

	ناوی سیانی	لەدایکبوون
1	رؤوف محمد شریف	1970
2	حاتم محمد شریف	1964
3	سعید صالح درویش	1970
4	کاکەخان بابکر احمد	1954
5	مشیر عبدالله حمد	1960
6	خەرمان حمد احمد	1962

گوندی گەرمك

	ناوی سیانی	لەدایکبوون
1	جمال ابراهیم محمد	1969
2	جنگی جویز علی	1966
3	لوقمان غریب علی	1969
4	نصرالدین احمد عبدالله	1956
5	ئامق غریب علی	1971

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

گوندی باخەجنێر

	ناوی سیانی	لەدایکبوون
1	حمەخان شەریف طیب	1951
2	زەکیە کاکل طیب	1955
3	مهاباد حمەخان شەریف	1978
4	محمد حمەخان شەریف	1980
5	احمد حمەخان شەریف	1982
6	دەشتی حمەخان شەریف	1984
7	ئیقلیم صالح احمد	1978
8	روپاك عثمان شەریف	1979
9	بێستون عثمان شەریف	1981
10	خاکاو عثمان شەریف	1987
11	خدیجە عزیز علی	1970
12	خەرمان لوقمان رضا	1983
13	طلعت حمد حسن	1968
14	عزیمة عمر رسول	1940
15	شێروان لوقمان رضا	1984
16	گروك رضا اسماعیل	1976
17	جوامێر رضا اسماعیل	1978
18	حمه رضا اسماعیل	1980
19	دلێر رضا اسماعیل	1984
20	دڵزار رضا اسماعیل	1986
21	طه سلیم رسول	1948
22	رضا سلیم رسول	1949
23	عارف سلیم رسول	1965
24	انور محمد معروف	1968
25	رمضان مجید علی	1972
26	لعلی همزه قادر	1932
27	مجید سعید حمد	1966

گوندی موخەڕەس

	ناوی سیانی	لەدایکبوون
1	صالح ئۆمەر	1965
2	مجید صالح ئۆمەر	1967
3	حسن میرزا قادر	1963
4	نادر میرزا قادر	1967
5	خلیل کاکل حمەطیب	1963
6	خلیل احمد حمد	1963
7	صمد حمدامین	1968
8	عباس حمدقادر	1926
9	محمود رشید ئۆمەر	1963
10	ئازاد قادر خدر	1964
11	تۆفیق عباس حمد	1964
12	حسن صابر حمه	1960
13	حیمید مولود حمد	1955
14	خالد صابر حمه	1963
15	خالد کاکل حمەطیب	1965
16	عثمان امین حمد	1960
17	مصطفی صالح ئۆمەر	1963
18	موالید مولود حمد	1963
19	نامق عباس حمد	1967
20	وریا صابر حمه	1967
21	نجم صالح ئۆمەر	1965
22	مجید صالح ئۆمەر	1967
23	عەباس حمد بچکول	1926

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

گوندی سورە قەڵا

	ناوی سیانی	لەدایکبوون
1	ئیدرس صابر حمد	1970
2	جنگی صابر حمد	1969
3	صباح صابر حمد	1963
4	لوقمان صابر حمد	1957
5	جنگی بایز حسین	1969
6	لشکر بایز حسین	1965
7	شفیق رفیق تۆفیق	1955
8	صالح حمد قادر	1969
9	عەبدەك ممد فتاح	1954
10	امیر محمد احمد	1970
11	محمد احمد عبدلرحمان	1958
12	محمد جویز اسعد	1947
13	محمد واحد تۆفیق	1963
14	محمود احمد صالح	1954
15	مولود رسول مصطفی	1953
16	نادر عبدالله قادر	1950
17	رسول احمد صالح	1950
18	عبدالله جویز اسعد	1949
19	کاکەجوان صابر حمد	1954

گوندی قورە بەرازە

	ناوی سیانی	لەدایکبوون
1	اکرم غفور صالح	1955
2	صمد اکرم جبرائیل	1955
3	حکیم محمد خورشید	1963

گوندی نێرەگین

	ناوی سیانی	لەدایکبوون
1	عبدالله محمد حسن	1949
2	دارا محمد حسن	1957
3	درویش محمد حسن	1968
4	حمدامین مجید	1961
5	یاسین صالح عمر	1955
6	جوهر سعید عمر	1957
7	حیدر سعید عمر	1955
8	فازل نور عمر	1968
9	نسرت احمد مصطفی	1968
10	بایل احمد ابراهیم	1957
11	قادر عباس صالح	1957
12	محمد شریف رضا	1950
13	رضا شریف رضا	1966
14	اسعد عبدالله حسن	1970

گوندی ئیلینجاغ

	ناوی سیانی	لەدایکبوون
1	جمال محمد امین	1949
2	خورشید کاکەرەش حاجی	1965
3	صمد قادر احمد	1964

گوندی مەلا زیاد

	ناوی سیانی	لەدایکبوون
1	علی عبدالله حسن	1955
2	صلاح عبدالله حسن	1956
3	صالح عبدالله حسن	1968

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

گوندی شیوەجان

	ناوی سیانی	لەدایکبوون
1	کریم قادر محمد	1941
2	عثمان قادر محمد	1943

گوندی کونە گورگ

	ناوی سیانی	لەدایکبوون
1	خطاب عبدلرحمان خورشید	1950
2	ابراهیم سلمان خورشید	1961

گوندی شیواشۆك

	ناوی سیانی	لەدایکبوون
1	دلشاد قادر نجم	1969

ناوەندی ناحیەی تەقتەق

	ناوی سیانی	لەدایکبوون
1	بهالدین احمد(شوقین)	1964

نێر	مێ	کۆی گشتی
153	46	199

ئەم ئامارە وەرگیراوە لە:

- مەلا شاخی- ئەنفالی خاڵخاڵان، ل289-311

کۆسرەت ئەکرەم عەولا- کۆیە لە شاڵاوی ئەنفالی چواردا، ل215-225

گۆڤاری قەڵای زانست

گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق

بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦

ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

پاشکۆکان

پاشکۆی ژمارە(1)

الجمهورية العراقية

محافظة اربيل
مديرية الشؤون الداخلية
الشعبة / ش د /
العدد / ٤د / ٢١٤٢
التاريخ / ٢٨ / محرم / ١٤١٠هـ
٢٩ / ٨ / ١٩٨٩م

الى /=
مديرية شرطة محافظة اربيل

م / طلبات

قدم المواطنين المدرجه اسماؤهم ادناه طلبا "لاطلاق سراح اقاربهم واولادهم من الحجز ، حيث يدعون بانهم القي القبض عليهم من قبل السلطات ولايعرفون مصيرهم لتبليغهم بالنتيجة من قبلكم حسب التعليمات رجاءً" .

ع. محافظ اربيل
٢٩ / ٨ / ١٩٨٩

ت	اسماء اصحاب الطلبات	عنوان سكن اصحاب الطلبات	اسماء الموقوفين	درجة القرابه
١.	هدايه سواره محمد	ناحية كويسنجق / محلة الجمعية رقم الدار ٤٣٢	سه روك هدايه سواره	ولده
٢.	نجه علي احمد	ناحية كويسنجق / طقطق قرية بافه جلير	صمد قادر محمد	=
٣.	رضا اسماعيل طه	ناحية كويسنجق / طقطق ازادی رقم الدار ٣٣٣٠	لعلي حمزه قادر	زوجته
			عزيمة عمر رسول	=
			كورك رضا اسماعيل	ولده
			حمه رضا اسماعيل	=
			جوامير رضا اسماعيل	=
			دلير رضا اسماعيل	=
			دلزار الرضا اسماعيل	=
			خديجة عزيز علي	زوجة ولده
			فرمان لقمان رضا	حفيدته
			شيروان لقمان رضا	حفيده

نسخه منه الى /=
مديرية امن محافظة اربيل / للعلم ولنفس الغرض اعلاه واعلامنا رجاءً" .

گۆڤاری قەڵای زانست

گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق

بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦

ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

پاشکۆی ژمار(2-١)

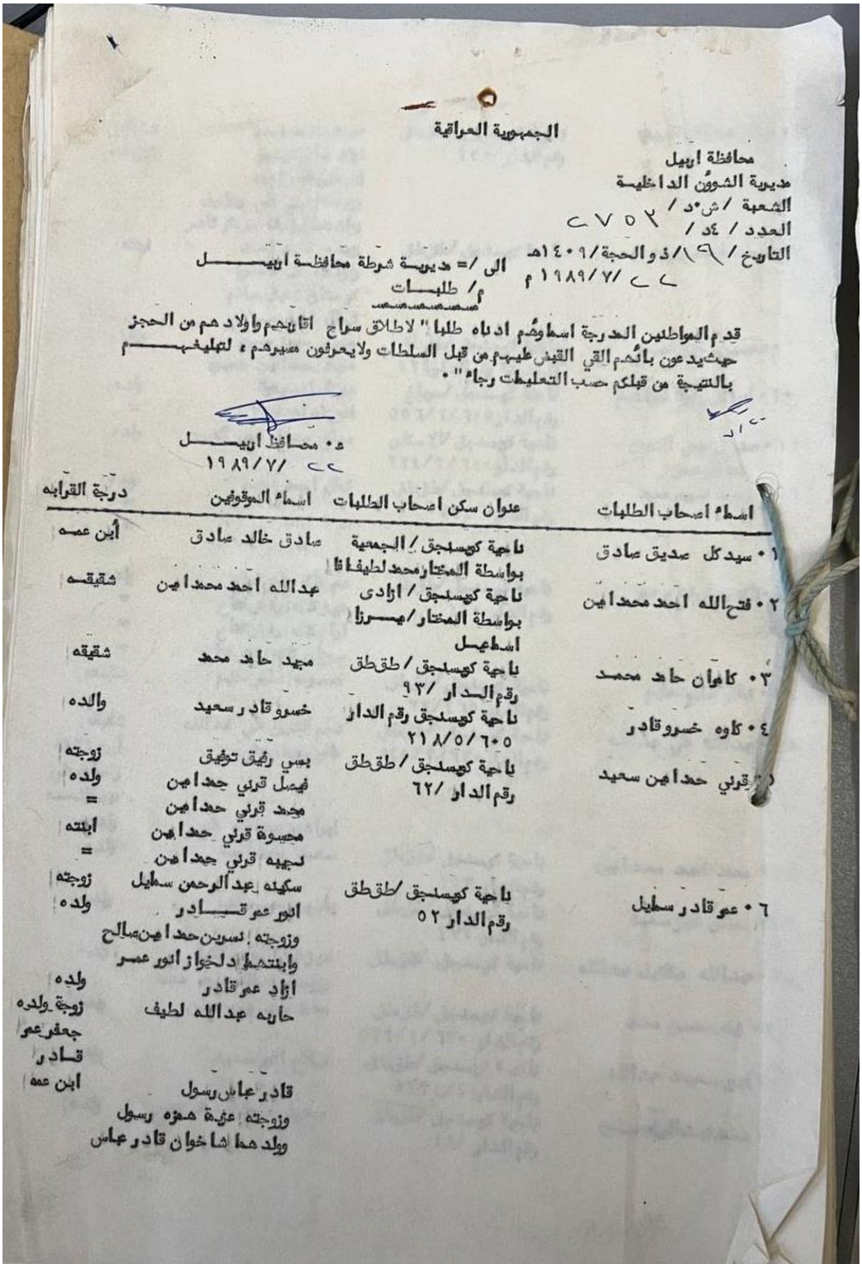

الجمهورية العراقية

محافظة اربيل
مديرية الشؤون الداخلية
الشعبة / ش٠د /
العدد / ٤د / ٢٧٥٢
التاريخ / ١٩/ذو الحجة/١٤٠٩هـ
٢٢/٧/١٩٨٩م

الى /= مديرية شرطة محافظة اربيل
م/ طلبات

قدم المواطنين المدرجة اسماؤهم ادناه طلبا "لاطلاق سراح اقاربهم واولادهم من الحجز حيث يدعون بانهم القي القبض عليهم من قبل السلطات ولايعرفون مصيرهم ، لتبليغهم بالنتيجة من قبلكم حسب التعليمات رجاء".

م. محافظ اربيل
٢٢/٧/١٩٨٩

اسماء اصحاب الطلبات	عنوان سكن اصحاب الطلبات	اسماء الموقوفين	درجة القرابه
١٠ سيدكل صديق صادق	ناحية كويسنجق / الجمعية بواسطة المختار محمد لطيف قا	صادق خالد صادق	أبن عمه
٢٠ فتح الله احمد محمد امين	ناحية كويسنجق / ازادى بواسطة المختار / ميرزا اسماعيل	عبدالله احمد محمد امين	شقيقه
٣٠ كامران حامد محمد	ناحية كويسنجق / طقطق رقم الدار / ٩٣	مجيد حامد محمد	شقيقه
٤٠ كاوه خسرو قادر	ناحية كويسنجق رقم الدار ٦٠٥/٥/٢١٨	خسرو قادر سعيد	والده
٥٠ قرني حمد امين سعيد	ناحية كويسنجق / طقطق رقم الدار / ٦٢	بسي رفيق توفيق	زوجته
		فيصل قرني حمد امين	ولده
		محمد قرني حمد امين	=
		محبوبة قرني حمد امين	ابنته
		نجيبه قرني حمد امين	=
٦٠ عمر قادر سمايل	ناحية كويسنجق / طقطق رقم الدار ٥٢	سكينه عبدالرحمن سمايل	زوجته
		انور عمر قادر	ولده
		وزوجته نسرين حمد امين صالح	
		وابنتهما دلخواز انور عمر	
		ازاد عمر قادر	ولده
		حاربه عبدالله لطيف	زوجة ولده جعفر عمر قادر
		قادر عباس رسول	ابن عمه
		وزوجته عزيزة حمزه رسول	
		وولدهما شاخوان قادر عباس	

گۆڤاری قەڵای زانست

گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق

بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦

ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

پاشکۆی ژمار(2- ب)

٠٧ عثمان عبدالله احمد	ناحية كويسنجق / طقطق	عمر عبدالله احمد	شقيقه
	رقم الدار/ ٢٤٠	ازاد فؤاد كريم	ابن عمه
٠٨		ابوبكر قادر احمد	=
		وزوجته ستي علي ميكائيل	
		وولد هما يوسف ابوبكر قادر	
٠٨ محمد احمد يوسف	ناحية كويسنجق/طقطق	زبيده محمد احمد	ابنته
		واولاده كل من	
		كويستان شفيق سلام	
		شمال شفيق سلام	
٠٩ تحسين حويز حسن	ناحية كويسنجق/طقطق	محسن حويز حسن	شقيقه
	الجديدة رقم الدار ١٢٤	محمد حمد امين حسين	
١٠ ابراهيم عولا ابراهيم	ناحية كويسنجق/سرباغ	عمر ابراهيم عولا	ولده
	رقم الدار ٦٠٥/ ٢/ ٥٥٦	انور ابراهيم عولا	=
١١ صديق محي الدين عبدالرحمن	ناحية كويسنجق/الاسكان	صباح صديق محي الدين	ولده
	رقم الدار ٦٠٠/ ١/ ٢٢٤		
[illegible] احمد نجيم محمد	ناحية كويسنجق/طقطق	كمال احمد نجيم	ولده
	رقم الدار ٣٢٤	[illegible]	=
		[illegible]	=
١٣ كاكه رەش فتاح عمر	ناحية كويسنجق/طقطق	عمر كاكه رەش فتاح	ولده
	رقم الدار ١٤٠	عزيز كاكه رەش فتاح	=
		ارام كاكه رەش فتاح	=
		سوزان كاكه رەش فتاح	=
١٤ كمال صابر حكيم	ناحية كويسنجق/طقطق	معصومه صابر حكيم	شقيقته
	رقم الدار ٤٦٥/ ٢٤		
١٥ عبدالله علي عبدالله	ناحية كويسنجق/طقطق	نجم الدين علي عبدالله	شقيقه
	رقم الدار ٦٣٠/ ٢/ ٨٤٥	عاص رحطان علي	ابن شقيقه رحطان علي عبدالله
		ابراهيم عبدالله علي	ولده
١٦ محمد احمد محمد امين	ناحية كويسنجق/طقطق	سعيد محمد احمد	ولده
	رقم الدار ١٥٣		
١٧ حسن عزيز سعيد	ناحية كويسنجق/طقطق	ياسين حسن عزيز	ولده
	رقم الدار ١٧٩		
١٨ عبدالله ميكائيل عبدالله	ناحية كويسنجق/طقطق	عزيز عبدالله ميكائيل	ولده
		وزوجته نضال مولود محمد	
١٩ زينب حسن محمد	ناحية كويسنجق/طقطق	محمد حمد امين حسن	ولدها
	رقم الدار ٦٣٠/ ١/ ٥٣٤		
٢٠ انور سعيد عبدالله	ناحية كويسنجق/طقطق	صلاح انور سعيد	ولده
	رقم الدار ١/ ٥١٣٤		
٢١ محمد عبدالرحمن	ناحية كويسنجق/طقطق	سعيد محمد عبدالرحمن	ولده
	رقم الدار ٨٨/		

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

پاشکۆی ژمار(2- ج)

٢٢• كاكه عزيز رسول	ناحية كويسنجق / طقطق رقم الدار /٣٧	زبيدة عبدالله معروف	زوجته
		ستي كاكه عزيز	ابنته
		سليه كاكه عزيز	=
		رزگار كاكه عزيز	ابنه
		سميرة كاكه عزيز	ابنته
		كابان كاكه عزيز	=
		شوخان كاكه عزيز	=
		نازدار كاكه عزيز	=
		مدينة صديق صادق	زوجة شقيقه حمد عزيز رسول
		واولادها كل من :-	
		ئارا محمد عزيز	
		ديلان حمد عزيز	
		الماس حمد عزيز	
		شلير سليم احمد	زوجة شقيقه سليم عزيز رسول
		وولدها ريكو سليم عزيز	
٢٣• صابر علي محمود	ناحية كويسنجق / طقطق رقم الدار ٨٧	فاخر صابر علي	ولده
		شكور علي محمود	شقيقه
		وزوجته زيتون عمر	
		واولادهم كل من :-	
		زينب شكور علي	
		نيرين شكور علي	
		ريزان شكور علي	
		صباح شكور علي	
		قادر علي محمود	شقيقه
		علي خضر اسماعيل	احد اقربائه
٢٤• مجيد مصطفى قادر	ناحية كويسنجق / ازادى رقم الدار /٣٢٣	صدر الدين حمه صالح	اقاربه
٢٥ عبدالحميد كريم صالح	ناحية كويسنجق / هواو خلف محطة التعبئة	خالد صديق عبساف	اقاربه
		اكرم حسين جويز	اقاربه
		مولود طاهر رشيد	اقاربه
٢٦• خضر سمايل	ناحية كويسنجق	علي خضر سمايل	ولده
٢٧• خالد نوري سليمان	ناحية كويسنجق / طقطق بواسطة المختار / زارعوا احمد	نوري سليمان محمد امين	والده
		عبدالله سليمان محمد امين	عمه
		طالب = =	=
		رفيق صديق محمد امين	اقاربه
		طارق = =	اقاربه
		لعلي = =	اقاربه
		وعدية = =	اقاربه
		مهدية = =	اقاربه
		رحمه قادر	اقاربه
		سوسن سليمان	اقاربه
		فتاح جليل	اقاربه
		جميل اسعد محمد امين	اقاربه
		شفيق لطيف محمد امين	اقاربه

گۆڤاری قەڵای زانست

گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق

بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦

ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

پاشكۆی ژمار(2- د)

٠٢٨ امين محمد رحمان	ناحية كويسنجق / سُراغ	جعفر امين محمد	ولده
	بواسطة المختار خليل		
٠٢٩ كاكل حمد علي حمو شريف	ناحية كويسنجق / ازادى	كاكه جوان حمد علي	شقيقه
٠٣٠ اسماعيل ميكائيل رمضان	ناحية كويسنجق / طقطق	جوهر اسماعيل ميكائيل	ولده
	رقم الدار ٥/٣/٢٩	وزوجته زينب احمد	
		واولاده هم كل من :-	
		سركول جوهر اسماعيل	
		شيرو جوهر اسماعيل	
		جعفر اسماعيل ميكائيل	ولده
		وزوجته نخشين صالح	
		واولاده هم كل من :-	
		مريم جعفر اسماعيل	
		ميرم جعفر اسماعيل	
		فاطمه جعفر اسماعيل	
		عيشان جعفر اسماعيل	
		حمد جعفر اسماعيل	
		سرباز جعفر اسماعيل	
٠٣١ صالح حمد قادر	ناحية كويسنجق / طقطق	عبد القادر صالح حمد	ولده
	رقم الدار ٢٦٥	وزوجته قدرية اسماعيل	
		واولاده هم كل من :-	
		كامران عبد القادر صالح	
		نريمان عبد القادر صالح	
		نسرين عبد القادر صالح	
		بروين عبد القادر صالح	
		نرمين عبد القادر صالح	
		بيان عبد القادر صالح	
		ريان عبد القادر صالح	
		عبد الرحمن صالح حمد	ولده
		وزوجته شمام رشيد	
		واولاده هم كل من	
		شلير عبد الرحمن صالح	
		شيلان عبد الرحمن صالح	
		شادية عبد الرحمن صالح	
		ناهده عبد الرحمن صالح	
		شوان عبد الرحمن صالح	
		كاروان عبد الرحمن صالح	
٠٣٢ محمد عارف محمد	ناحية كويسنجق / طقطق	احمد عارف محمد	شقيقه
	رقم الدار ٢٣٣	سوزى عارف محمد	شقيقته
		وولدها ريطي عبد الرحمن محمد	

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

پاشکۆی ژمار(2- ە)

٠٢٣ صالح عبدالله قادر	ناحية كويسنجق/طقطق	ملك صالح عبدالله	ابنته
	بواسطة المختار/زرار عمر	خاتيره صالح عبدالله	=
		عطيه صالح عبدالله	=
		هدية صالح عبدالله	=
		ظاهر صالح عبدالله	ولده
		طاهر صالح عبدالله	=
		حسين محمد عبدالله	ابن شقيقه
		طالب محمد عبدالله	=
		هاجر محمد عبدالله	=
٠٣٤ ستار مولود علي	ناحية كويسنجق/طقطق	مريم خالد احمد	زوجته
	رقم الدار ٩٣	افان ستار مولود	ابنته
		روزان ستار مولود	=
		بناز ستار مولود	=
٠٣٥ ناسكه توفيق احمد	ناحية كويسنجق/طقطق	طاهر حمد قادر	زوجها
	رقم الدار ٦٠		
٠٣٦ خورشيد محمد ميكائيل	ناحية كويسنجق/طقطق	نوري خورشيد محمد	ولده
	بواسطة المختار زرار عمر	طاهر خورشيد محمد	=
		وزوجته بدرى حاجي امين	
		واولادهم كل من :-	
		دلير طاهر خورشيد	
		بشدار طاهر خورشيد	
		شلير طاهر خورشيد	
		شاده طاهر خورشيد	
٠٣٧ ظاهر احمد طاهر	ناحية كويسنجق/طقطق	زيدل احمد طاهر	شقيقه
	بواسطة المختار/زرار عمر		
٠٣٨ خليل عبدالرحمن حسين	ناحية كويسنجق / طقطق	عبدالخالق خليل عبدالرحمن	ولده
	بواسطة المختار/ زرار عمر		
٠٣٩ خليل عبيد مصطفى	ناحية كويسنجق/طقطق	جليل عبيد مصطفى	شقيقه
	رقم الدار ١٤٢		
٠٤٠ خالد رحمان محمد	ناحية كويسنجق / الجمعية	خالق خالد رحمان	ولده
	بواسطة المختار حمد لطيف		
٠٤١ مدير علي احمد	ناحية كويسنجق / طقطق	شيرين عبدالرحمن مصطفى	زوجته
	بواسطة المختار/زرار عمر	سنو مدير علي	ابنته
		برخه مدير علي	=
٠٤٢ علي احمد محمد	ناحية كويسنجق/طقطق	محين علي احمد	ولده
	بواسطة المختار/زرار عمر	شيرو علي احمد	=
		امير علي احمد	=
		وزوجته تأمين جوهر كريم	
		واولادهم كل من :-	
		هوار امير علي	
		اكو امير علي	
		انور علي احمد	ولده
		وزوجته كوله عبدالرحمن مصطفى	
		والاولادهم كل من :-	

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

پاشكۆی ژمار(2- و)

		جوهر انور علي	
		خيه انور علي	
		سربست انور علي	
		سيروان انور علي	
٠٤٣ حسين حاجي محمد علي	ناحية كوسنجق / طقطق	نظيفه علي احمد	زوجته
	بواسطة المختار زرار عمر	وشقيقتها نوازي علي احمد	
		عبدالله حسين حاجي	ولده
		حسين حسين حاجي	=
٠٤٤ صابر علي احمد	ناحية كوسنجق /طقطق	گولزار حاجي محمد	زوجته
	بواسطة المختار زرار عمر	سيوان صابر علي	ولده
		بناء صابر علي	=
٠٤٥ قادر احمد عبدالله	ناحية كوسنجق / الجديدة	ابوبكر قادر احمد	ولده
	رقم الدار ٢٠٩	وزوجته ستي علي ميكائيل	
		واولادهم كل من :-	
		يوسف ابوبكر قادر	
		سالار ابوبكر القادر	
		ساكار ابوبكر قادر	
٠٤٦ قاظم احمد حمد	ناحية كوسنجق / بايزآغا	ظاهر حمه طه	ولدها
	بواسطة المختار جلال رسول	وزوجته بخشان قريب مصطفى	
		واولادهم كل من :-	
		اوارا ظاهر حمه	
		كاروان ظاهر حمه	
		بيري ظاهر حمه	
		تامان ظاهر حمه	
٠٤٧ حمه سليمان محمد	ناحية كوسنجق / ازادى	فهيمه احمد كاكل	زوجته
	رقم الدار ١٢٦	ساهين حمه سليمان	ولده
		لقمان حمه سليمان	=
		ناظم حمه سليمان	=
		قريب حمه سليمان	ابنته

نسخه منه الى /=
مديرية أمن محافظة اربيل / للعلم ولنفس الغرض اعلاه واعلامنا رجاء".